

Kartonsan
2015/1

paylaşım

Kimi şairlerin dizelerinde içimizdeki gizli itiraflarla yüzleşiriz. Didem Madak, günlük dilde, hatta alelade diyeceğimiz sözcüklerle hayatın üstüne yürür; “Yağmur yağıyor durmadan Ağlıyorum kaşarlanmış bir masumiyet olarak” “Kaç ah döküldü dallarımdan sayamadım” dediğindeyse, içten içe seviniriz biraz, ne de olsa ağaç kökten kurumamış, dalları kırılrsa da, direniyor. Ozanların evrenine girdikte ki, kim kimin evrenine girer, onlar mı bizim, biz mi onların? Çıkamayız pek, bu evrenden çıkmak isteyen de pek çıkmaz. Şiirden başka ne sızabilir hayatın en derinine en kuytusuna?

Şiirden başka bir sanata geçelim; ışık, renklerle oynaşarak camlardan süzülüyor. Vitray diyorlar bu üçlünün macerasına. Gülbün Tuncel Keçeli, kendini yıllar önce kaptırmış bu sevdaya. Yenidünyaya gidiyor, yanına ışığını, rengini ve onlara hükmetme hünerini alarak.

Kimi sanat için gider dünyanın bir ucuna kimi de savaş için . . . Anzaklar savaşmak için geldiler Çanakkale’ye 1915’te. Birçoğu şehitlerimizle birlikte uyuyor. Orada bir destan yazıldı; Çanakkale Destanı. Bu, yaşanmış bir destan.

Bir de mitolojik kurgu destanlar var, Ilyada ve Odysseia gibi. Her şeyin ilk baskısının değerli olduğu bilinir. Bu destanların yazılı olduğu papirüsler de değerliydi ve bunların sunulduğu yer, dünyanın ilk kitap pazarıydı. Homeros Odysseia’da, Odysseus’u on yıl süren bir geziye çıkarır. Bu kahramana ilk mitolojik turist desek yanlış mı olur?

Elvan Arpacık

Odysseus İthaka’ya gidebildi şimdi her tarafa gidiliyor. Turizm giderek çeşitlendi. Bunlara bir yenisi daha eklendi; ekolojik turizm. Tarlada ya da çiftlikte çalışma karşılığında yemek içmek, barınmak ve doğal ortamın tadını çıkarmak bedava; kısa adı: tatuta.

Hazır gezilerden söz ediyorken, İstanbul’un köylerini de gezelim. İstanbul köylük bir yer değil ama köylerden oluşan bir kent ya da koskocaman bir köy. Bu köy dünyanın dört bir tarafından göç alır.

Heykeltıraş Kuzgun Acar da uzak diyarlardan buralara zorla göç ettirilmiş bir ailenin çocuğu. Habeş kökenli Afro Türklerden Kuzgun Acar’ın yapıtlarından bazıları Paris’te bulunuyor.

Comédie Française’in bulunduğu Paris, Sarah Bernhardt’ın Paris’i. Aştan aşka, turneden turneye koşan Bernhardt.

Paylaşım’ın bu sayısındaki konuları biri hariç, bir film şeridinde yer alan kareler gibi peş peşe sıraladım. Makara doldu. Bu filmin oynayacağı sinema yok. Tıpkı artık olmayan unutulmaz kayıp sinemalar gibi. . .

2	Sessiz Film “Çanakkale” İçin	Yedi Rengin Cam Üzre Işıkla Dansı: Vitray	6
12	Tarihte İlk Kitap Pazarı Dünden Bugüne Uzantıları	Amsterdam’ın Kayıp Sinemaları	16
20	Didem Madak: “Sayamadım Kaç Ah Döküldü Dallarım”	Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi Ve Tecrübe Takası	24
28	İstanbul Usulü Köy	Kuzgun Acar	32
		Sarah Bernhardt: İmparatorların Viva Diye Bağırdığı Bir Diva	36

Dergi Adı: Paylaşım Kartonsan A.Ş. Yaşam Kültürü Dergisi

İmtiyaz Sahibi: Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş. Adına: Haluk İber

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü & Yayın Yönetmeni: Atiye Tuğtekin

Yönetim Yeri ve Adresi: Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Prof. Bülent Tarcan Cd Pak İş Merkezi No:5 K:3 Gayrettepe-İstanbul Tel: (0212) 273 20 00 Faks: (0212) 273 21 70 www.kartonsan.com.tr

Elma Basım: Halkalı Cd. 164 B4 Blok Sefaköy-Büyükdere Tel: (0212) 697 70 70-697 30 30 e-mail: elmabasim@elmabasim.com

Yayın Türü: Yaygın Süreli

Paylaşım Dergisi Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından ücretsiz yayınlanır. Yazı, resim, illüstrasyon ve konuların her hakkı saklıdır. İzinsiz kullanılamaz.

Baskı Tarihi: Mart 2015

SESSİZ FİLM “ÇANAKKALE” İÇİN

Yazı: Sevdâ Kaynar

Avrupa'nın bir süredir hasta adam dediği Osmanlı Devleti 2 Ağustos 1914'te yapılan gizli bir anlaşma ile Almanya saflarına katıldı. İttihat ve Terakki, Trablus ve Balkan savaşında kaybedilen yerleri; Kars, Ardahan, Batum'u, Girit ve Kıbrıs adalarını almayı düşünüyordu. Dünyanın ilk büyük savaşı başlıyordu.

Film sessiz olacak dedi yönetmen,
Ne ses ne soluk
Ne toplar, ne çıldırmış tüfekler, ne de akan kan,
Oluk oluk.
Yakışmaz hiçbir ses tarihin donduğu anlara
Öyle bir sukut ki yayılmış tüm çağlara.
Belki kanlı şafaklardan önce bir kuş cıvıltısı?
Olabilir.
Yahut sahibi ölmüş bir at kişnemesi,
Acısı zehir
Ciğeri deler ki, o denli derindir
Kırıktır her kemanın yayı
Uzay bilinmezlere saracaktır dünyayı
Evet, kayıp sesler çarpacak boşluğa
Sonra sorular düşecek
Tarih denen o belirsiz loşluğa
Hangi zalim bulutun artığıydı bu fırtına,
Bu amansız itlaf
Emperyal ekonomi için insanlık bir rakamdır
Bütün pazarlar bizim olacak diyordu üçlü itilaf
Siyaset kurnaz, halklar saf.
Haritalar değişiyordu masalarda
Masalar yeşil çuha.
Girmemiş sağır kulaklardan henüz
Şeytanın attığı kahkaha.
Yıl 1914, 28 Temmuz.
Hanedan otomobili ağır ilerliyor,
Ölümdür artık yol gösteren kılavuz
Saraybosna sokakları
Tetiği çekiyor gözü dönmüş bir Sırp
Tarihe geçmeye gönüllü

Avusturya Arşidükü Ferdinand artık ne kral ne veliaht
Sadece bir ölü,
Sırmalardan yoksun iki omuz
Ve romanlara geçen o muhteşem Temmuz
Bütün yaşamlar birbirine kelebek etkisi
Yeşil Çuhada başlamıştı kâğıtların devrilmesi
Kimse düşünmesin bir gün sonrayı
Yarınlar şimdi üstü çizik birer tasarı
İttihat ve terakki toplanıyor, dizi dizi kurmay
Seferberlik emri; tümen, bölük alay
Amaç dirilmek yeniden,
Belli olmaz, Osmanlı doğabilir küllerinden.
Bayrak yükselmeli eski otağından
Hasta adam doğrulacak yatağından.
Biraz da oldubitti, emri vak-i,
Enver okumuş mu acep Fikret'i?
“Onlar niçin semâda, niçin ben çukurdayım?
Gülsün neden cihan bana, ben yalnız ağlayım?”
Belki de bu savaş bize tanrının inayeti.
Almanya fırsatı kaçırmıyor; durum bıçak sırtı
İki gemi geldi İstanbul sularına, iki kaçak zırhlı.
Breslaw ve Goben.
Yavuz ve Midilli oldular Devlet'i Aliye'nin kararına
istinaden
Ateşe tutuldu Sivastopol
Kuşanıldı en ağır, en insafsız rol
Tarif gerekmiyor, işaretler tek yöne
Savaşa çıkıyor her yol yahut ölüme

İngiliz Donanma bakanı Sir Winston Churchill Rusya'ya yardım amacıyla Çanakkale Boğazı'nın açılması için itilaf devletleri donanmasına Çanakkale Boğazı'nda harekât emri verdi.

Filme dönersek kararlıydı yönetmen, ses yok
Uğursuz bir kehanet gibi süzülecek Boğaz'a,
İlk torpidobot
Bu nedenle masadakilerin ağzı oynayacak sadece
Bir de tokalaşmalar, zaferden emin
Köstekli saatlerde akan zaman, kaygan zemin.
Fırtınadan önceki sessizlik

Karanlık gece, uğursuz mit
Unutulmuş tüm sabahlar barışa ait.
Zaten gemisini de vermediler Osmanlı'nın
Başka bir gemi almıştı fakir hanedan.
5 milyon altın.
Erkan-ı devlet bir serabın peşinde, cihad ve umut
Askere düşen delik postal, paçavradan kaput.
Enver'in hırsı en büyük belirtisi sanrının
Ve Churchill Purosunu son kez silkeledi,
“Saldırın”
Emir kibirli, dilinde o sömürge nüve
Gelibolu zapt edilecek döve döve.
Aynen böyle geçtiler donanmalara
Ordulara, gemilere, kayıklara ve hatta rüzgâra
İşte o anda uyandı tarih, yazmaya başladı kendini
Çağların biriktirdiği kana batırmış kalemmini
Sularda tutuşuyor hanedan armadası
O mağrur gemiler ki tükürür gibi her dalgası.
Her zırhlı bir deniz ejderi, dirilmiş korkunç bir fosil
Umman-ı mahşer; vuruyor dipten bir torpil
13 Aralık 1914. Batırdılar Mesudiye'yi
Otuz beş kahraman denizci, savaşın ilk şehitleri
Vurulmuş otuz beş tertemiz alın, uzanmış yatıyor
sere serpe,
Sonsuz yaşamda kalkıyor otuz beş perde
Ölü ağızların haykırışı ise sessiz filme çok uygun
“Mevzileri koruyun çocuklar, Allah'a emanet olun.”

Güçlü donanma Türk bataryalarını dövmeye başladı. Ertuğrul ve Orhaniye tabyaları yedi saat ateş altında kaldı. Ama Türk ordusu inanılmaz bir güçle dayanıyordu. Akşama doğru düşman çekildi

11 Ocak 1915.
Hazırız dedi Amiral Carden.
Gemilerin burnu Boğaz'a doğru
Hepsi kendinden emin, İngiliz gururu
Açtı her mil her yol
Welcome demeyi öğrenecek Konstantinapol
Hasta adam ya, yenilmesi kolay
Aç tümenler, topsuz tüfeksiz onca alay

Yani özetle Sör
Birkaç adet kruvazör
İki tabur, üç bölük ve donanma yeter
Elini uzatsan zafer
Beş çayı Türk lokumu ile iyi gider
Oysa tarih bazen başka bir şey söyler
İnanç ve vatan savunması bozabilir hesapları
Akan sular durur, evren mucizeyi bekler
Belirdi donanmalar Çanakkale Boğazı'nda
Dev gemiler, ağzına kadar mühimmat
Güverte subayı mırıldanıyor:
“Bu Osmanlı'nın göreceği son şafak”
Toplar, tüfekler, İngiliz, Fransız, Anzak
Karnı tok, sırtı pek mürettebat
Queen Elizabeth, Agamemnon, Nelson
Majestik, Ocean, Prince George, Albion
Charlamagne'ları, Ascold'ları
Eşinen boğalar köpürtüyor suları
19 Şubat'ta büyük saldırı,
Hepsi üniformalı birer korsan
Çanakkale önlerinde gerçeğe vuruyor kendini
İlahi tragedya yahut bitimsiz bir karabasan
Bir ara istihkâmlar çökmüş, bataryalar arası telefon irtibatı kesilmişti. İngiliz Amirali savaşın kazanıldığı-ğını sanırken Baykuş ve Dardanos tabyaları Fransız zırhlılarını ateş altına aldı. Nusret Gemisi'nin mayın-ları teker teker hepsini haklıyordu.

Düşündü o ünlü Seddülbahir
Nasıl da hevesliydi, yerinde duramıyordu
İlk kurşunda kucağına düşen onbaşı Tahir
Amansız bir bombardımandı bu
O ses nasıl anlatılır, göğe yükselen zifiri kuyu
Kurşunlar saplanıyor bedenlere
Tabyalar umarsız seriliyor yere
Ama her ölünün ardından, fişek gibi
Kalkıyordu gözü deli bir diğeri
Agamemnon yara aldı, Venjans mermilendi
Saat 18'de düşman geri tepti
Bu savaşın en kahraman gemisiydi Nusret
Söz etmemek olmaz
Düşmanı biliyor, düşman hayın
Nusret saklıyor içinde 26 mayın
Hepsini dizdi karanlıkta gizlice
Ve Churchill der ki:
“Savaşın kaderi değişti o gece”
Yüzlerce savaş gemisini batırdı
26 Nusret mayını
İncecik çelik halat üzerinde yüzen
26 mayın, başka da yoktu zaten
Mersin'dedir şimdi Nusret
Belki içinde döner durur eski bir hasret
Onca gemi, on binlerce asker
Ve yenilmez armada, İngiliz donanması
Tuzlu suda sanki daha beterti yarası
İngiliz savaş bakanı ne demişti oysa
“Su yüzüne çıkıp imparatorluk bayrağını sallarsa”

“Gelibolu karşısında bizim denizaltılar,”
“Türkler Bolayır' a doğru tabanları yağlar”
Düşündünüz mü hiç Lord Kitchener
Sizin bu sözünüze en çok Seyit Onbaşı güler
O nasıl yağlasın tabanları Lord hazretleri
Sırtına yüklediği mermi, o devasa çelik
Tam 272 kilo, ne fazla ne eksik.
O günlerde Harp mecmuasında bir resim yayınlandı
Bouvet zırhlısının batışı, karanlık denizde
Bir daha Boğaz sevdasına düşmez diyor
Parantezde.
Tepeler, tabyalar, bataryalar
Top ateşinde şehitlerle inip kalktı topraklar
Gün gün, gece gece, her atışa karşılık verildi
18 Mart'ta asırları bile sömüren İngiliz
Acı bir şaşkınlıkla başını eğdi
Sanki dev bir aslanın yeleleri yoluk
Geceyi görmüştü güneş batmayan imparatorluk

25-26 Nisan'da itilaf devletleri en kapsamlı çıkar-ma harekâtına başladı. Türk Ordusunun silah ve mühimmatı toplam mevcudunun yarısı kadardı.

Sessiz olacak film dedi yönetmen
O gürültüye devasa sessizlik tam uyar
İnsan ancak o zaman
Kanı, ateşi ve tarihi yanı başında duyar
Müttefikler kara savaşı dedi
Kesin son
Harekâtı yöneten ünlü general Ian Hamilton
Majesteleri müjde bekliyor
Çünkü savaş mantığı tek şey söyler:
Kirli siyaseti ancak bir zafer gizler
Oysa Ağustos'ta bir rüya görecekti General
“Boğazımı sıkın bir el beni denize çekiyordu”
“O an anladım ki efsanenin sonu gelmişti”
Truva Atını fareler bile terk etmişti.
Filme dönelim yine:
70.000 kişi, devasa bir deniz yaratığı gibi
Serdi gövdesini Gelibolu sahiline
İşte bu müşkül zamanda
Biri vardı ki, zamanı gelen biri
Çağların kıyısına yazıyordu ismini
19. tümen komutanı Yarbay Mustafa Kemal
Henüz kimse görmemişti ama
Bayrak daha özgür dalgalanıyordu ve daha al
Bundan sonrası kara savaşı
Tek tek yazılan destanlarla değişiyor
Tarihin zaman içindeki akışı
Yarbay Mustafa Kemal Conk bayırında
Ya İstiklal ya ölüm besmele gibi
Bazen dudaklarında bazen dualarında
Bir adet dağ, iki adet sahra bataryası
Dörder top, 75 milimetre
32. Alay henüz varmamış, ıssız Ağıldere
Düşman çıkarma yapmış ansızın
Bir süre sonra bütün topraklar kullanım dışı
Hades'in tezgâhında sıra sıra mezar taşı

Asker geri çekiliyor, psikoloji malum
Korku ve utançla yaşanan büyük bozgun
Yönetmen sesleniyor:
“Kamera o gözlere yaklaş, bakışlara zoom”
Gök rengi bakışlar ki askerin bağlanırlı eli kolu
Varlığını vatanla bütünler bir soru
Gerisini şöyle anlatır Mustafa Kemal
“Bilinçli mi yoksa bir önsezi mi bilmiyorum
Kaçan askere sordum
- Neden kaçırıyorsun
- Düşman geliyor
- Düşmandan kaçılmaz asker
- Cephane yok komutanım, heyhat
- Öyle ise süngü tak, yere yat”
Cephanesiz bir cephe, savaşın kader anı
Düşman sanıyor ki Türkler de silahlı
Yarbayın dehasının ilk ışıkları
Zafer diye yazıyor tarih bütün şıkları
Bu mavi aydınlık doğacaktı vatan üzre
Hükmedecekti o yitlik ve kahrılı kadere
Conk bayırı hissetmiş gibi bu sırrı
Bir kalp gibi atmaya başlıyor Şahin sırtı
Sipere yatanlar boş tüfekleriyle vedalaşılıyor
Gözlerde genç hayatların kısacık anıları
Ama başlar dik
Birden geliyor ilk bölük, “dayanın yettik”
Bir kurtuluş anı, diriliyor manga,
23 gün sürüyor kıran kırana kavga
Sonuç tarih sayfalarında işaretli
Arıburnu mavi bakışlı Miralayın ilk zaferi
Mustafa Kemal bu büyük zafer sonucu Miralay oldu. Anafartalar savaşı onun kimseden emir al-mayan stratejik dehasının bir sonucuydu.
Ses gerçekten istemezmiş dedi yönetmen
Tepenin adı artık “Kemal'in yeri”
Kurtuluş savaşı aslında burada başlar
Araya girse de onca yenilgi, onca işgal
Burası Dumlupınar'a giden yolun ağzıdır
Burası destanın ilk cümlesi
Ya istiklal ya ölüm'ün ilk tercümesi
Çanakkale Boğazı'dır.
Kara savaşları tek tek destan
Her anı savaştan bir başka gerçek
Strateji, harita, mühimmat cephe vs. değil
Asker asker anlatmak gerek
Kedi Veli derlerdi adına
Yaman bir İzmir efesi
Affi şahaneye uğramış, eşkıya
Açlıktan kırılırken Osmanlı cephesi
Karşı siperlere sızıyor Kedi Veli
Sardalye konservesi; hırsızlama, ama ne ki
Asıl hırsızlık başkasının toprağına girmek
Kedinin hırsızlığı fail-i meşru demek
Hukuk yazmaz belki ama adalet yazar
Asker başına yarım balık
Ertesi gün için “dayanmalık”

Fazlası boş mideyi bozar.
Asıl dayanılmaz olan ölü kokusu, mide kemiren açlık
Şalvarcioğlu Ali Rıza
Pilav görmüş rüyasında buğusu tüten
Bunu anlatmak kolay dedi yönetmen
Gerisi zor
Uyandırılınca yüzünü basan o sitem
Sonra ekmeğini bölüp vermiş uyandırana
“Vatan savunması ciddi iştir, dalmışım tertip
Kusura kalma”
Ayaşlı Ecir Bin Mustafa, 124. Alaydan
Kurşun kum torbasına çarpınca
Kum taneleri almış gözünü
“Ben gece giderdim, kum torbasından aşardım
Şehitlerimizin tüfeklerini toplardım
Benim göz gidik ama yine de ağlardım
Golyat zırhlısının batışını düşünürdüm o an
Gömülen bir dev gibi kanlı sulara
Bir ilaç gibidir teselli böyle zamanda”
Yönetmen kameraya anlatır gibi konuştu:
“Churchill” i devirmiş Golyat’ ın batışı
Bunu da hissetmiş olmalı gözü pek Ayaşlı
Yazı mı koysak acaba, geminin adı geçmeli
İngiliz ihtimal vermezken ufacık bir mağlubiyete
Golyat’ ı paçasından dibe çekti Muavenet- i Milliye”
Mümin Mustafa’nın rüyalarını göstersen yeter
Ömür boyu gördü, yaralı dolu her mevzi her yer
Mülazım Mehmet Ali, kanlı göğsünü avuçlamış
Öylece yatıyor, üstünde topraklarca siper
Onbaşılar, çavuşlar, kanlı madalyalar
Kafile kafile nefer
Direnişin öcünü alıyor düşman
Yollarda topçu ateşi
Küstah İngiliz kızgın, mırıldanıyor:
Miracle Army.
Nasıl sıyrılır yoksa bu kurşunlardan
Ve açlıktan kırılan askere uzaktan
Yiyecek konservesi gösteriyor
Emperyal düzen anlar midenin dilinden
Midelerden girer ülkelere sömürgen
Ama bizimkilerin yoldaşı olmuş açlık
Süngü tak, fişek at, toplanacak onca kapçık
Havada uçan insan kellesi, ayaklar, kollar
Hele yağmurda cephe korkunç balçık
Yani açlığı düşünmek ihanet gibi
Alçaklık
Doyulur mu hiç giderken vatan
Ve her yerde zifiri bir duman
“Selatin tuncina okuyoruz durmadan
Açlık aman verir gibi sanki o anda
Allah’tan”
Metre kareye 6000 mermi, en kanlı rekor
İki merminin havada çarpışma ihtimali 600 binde bir
Bizimkiler defalarca görmüşler bunu
Anlatamaz belki şehitler
Şahittir Conk bayırı, Seddülbahir
Ezineli Yahya çavuş, 26. Alay, 10. Bölük

İngilizler River Clyde Gemisini karaya oturtmuş
İçi iki bin asker, silme dolu
Karanlık gece, kesif dumanlı Ertuğrul koyu
Ama 10. Bölük İngiliz’e vermedi izin
Pilot Sampson’un anlatısı tam bir sessiz film
Deniz kan rengi, dalgalar kırmızı köpük
Şahlanıyor kendini unutmuş 10. Bölük
Yahya ve sağ kalan diğer nefer
10 saat direnip bölüğe geri döndüler
Ve özür diledi Yahya, Aytepe düşmüştü
10 Saat daha direnirdi kalsaydı ikisi üçü
Mektebi Sultaninin öğrencilerini düşünür hep
Ağzı kilitlenen çavuş Sefer
Bir İngiliz makinelisi biçmiştir hepsini
Teker teker
Darülfünün o yıl mezun veremedi
Vatan savunmasıydı çünkü müfredat
Hem gençsin on beşinde
Hem vatanın bağrına dayanmış düşman
Kaçar mı bu fırsat
Biz de asker olacağız dediler
Bazıları abarttı: “Yıldızlı subay belki”
Giydikleri üniformada hâlâ durur.
Şehitlik rütbesi
Son derece şaşkındı İngiliz Resmi tarihi
Hasta adam kırmıştı kör talihi
Harap bir ordu, direnişin bu çılgın azmi
Gerçekten karaya oturtmuştu
Üzerinde güneş batmayan İngiliz’i
Tarihin önemlidir burada yazdıkları
Politikacısı, lordu, dükü, düşesi, kralı
Tadıyordu pahalı bir şarap içer gibi
Bağımsızlık denen değişmez kuralı
Teğmen Ali Rıza, Teğmen Orhan
Havacı
Çanakkale girişinde bir kruvazör
Direklerde tehdit gibi dalgalanan bayraklar
Saldıracaklar
Bir Fransız uçağı çıkıyor, şimşek gibi
Donanımlı ve eğitilmiş
Hatta sonradan anlaşılacak ki
Gaz bombası atmış Türk hatlarına
Bizimkilerde ise külüstür bir uçak
Salkım saçak
Yarısı pilotun emrinde, yarısı başına buyruk
Adını siperdekiler koymuş
Tek kuyruk
Sınırlı görüş mesafesi
Ama ateş dolu iki yürek
Yeterli en büyük savaş malzemesi
Fransız uçağı düşüyor, yükselen duman
Yönetmen işini unutmuş, bağırıyor
“Kurtulacak bu vatan!”

Üç Kirte muharebesi, Kerevizdere, Anafartalar, Arıburnu, Dardanos, Güzelyalı, Suvla koyu, Kum-kale, Kilidbahir, Seddülbahir, her tepede her adım-da muharebe. Ama olmadı. Yenildiler. Müttefikler

şaşkındı, askerleri perişan.

Burada bir yabancı gözlemci belirecek Dehşeti yaşa-
yanlardan biri Savaş muhabiri Ashmead-Barlett
“Suvla kolordusu dinlenmede
Gözler karanlık, kendi çukurlarına batık
Ne Türkler, ne savaş ne top atışı
Umurları değil artık
Dilleri sarkmış insanlar yürüyor
Ellerde matara Patlayıp akıyor güneş
Susuzluk ölüme eş
Kor gibi ağızlarda kısık ve fersiz bir nara
Sarnıçlara hurra!
İstedikleri yalnızca su ve gölge
Bir de eve dönmek, geldikleri gibi
Mahşeri anlıyorlar, şu anda, şimdi.
Sıcak amansız, tümen karargâhı kayıp
Türkler ateş ediyor, ölülerini sayıp sayıp
Büyük Britanya ordusu su için birbirini kırıyor
Kalmamış kralın askerlerinde ne utanç ne ayıp
Yönetmen “buraya bir ilave gerek” dedi
Sandringham taburunun hikâyesi
Sessiz film için biçilmiş kaftan
Birdenbire bastırıveren o duman
Yahut sis
Kaybolmuştu koskoca tabur
Ne bir ses ne bir iz
Beyaz bir bulut, ekmek somunu benzeri
Yalayıp yutmuştu bir anda tam 167 Yeni Zelandalı
Askeri
Bir mucize mi ya da bir doğa olayı
Kurtulmuştu 60 numaralı tepeyi savunan
Türk alayı
İnsanın sorası geliyor birden
Yeni Zelandalı ve Anzaklara
Neden geldiniz bu uzak tepelere
Nasıl düştünüz bu tuzaklara
Hiçbirinizin yoktur kıymet-i harbiyesi
İster çizerler yeniden, ister yakarlar
Onlar haritaların da efendisi
Sadece ölmekle kalmadınız hem
Tarih sizden şöyle söz eder
İngilizler kaçarken onları korudu
Siper oldu Anzak denen paralı nefer
Emperyal güçler onlara gurka der
Adam başı 6 şiline gizlenme hattı
Acıklı ve komik bedel
İsminiz bile bir İngiliz’ in uydurması
Bıkmış kâtip yazmaktan tek tek
Hepinizi toptan geçmiş kayda
Hepiniz bir paket
“Australia and New Zealand Army Company
Anzac” tır baş harfleri
Yönetmen hak verdi kendine bir kez daha.
Burası Çanakkale
Kumları kudurmuş bir çöl, yok olan bir vaha.
Bu savaş nasıl anlatılır, nasıl

Gitmiş erimiş koskoca bir nesil
Sessiz film en doğru tasarım
Kelimeler yetersiz, yarım
Anlam duvarında tutmuyor hiçbirinin alçısı
Kana boyanmış bir zaman parçası
Jenerikteki resim ise belli
Uçarcasına geliyor, kanatlı
Delirmiş, kudurmuş, kendinden geçmiş
Mahşerdeki o dört atlı

**Çekilme 19 Aralığı 29 Aralığa bağlayan gece baş-
lar. 1 Ocak 1916 da 56. ve 54. sömürge alayları
kaçar. Sonraki gecelerde İngilizler gemilere biner.
8/9 Ocak gecesi kalan 400 kişi de gider. Saldırı
bitmiştir, Çanakkale Türklerindir.**

Sonra savaş tepelerini gezecek kamera burası Kü-
çük Anafarta Arıburnu, Anzak koyu
26. alayı hâlâ unutmadı, hâlâ bilir Alçıtepe ve Kili-
dülbahir
Anlatır Conk bayırı, herkes duyar
Sessiz taşlar, bitkiler, bulutlar
...ki içlerinde anılar biteviye kanar
Bir şarapnel çarpmıştı saatine
“Sus” demişti yanındakine
“Düşsem bile sessiz dur”
Asker duyarsa morali bozulur
Böylesine cesurdu o, böylesine büyük
Mustafa Kemal Atatürk
Her savaş tarihe de bir şey anlatır,
Böylesi bir cenkten söz edilirse hele.
Agamemnon’u bir kez daha yenmişti
Aç ve yırtık postallı ile Çanakkale
Yenilgi utanç verdi bu yüzden, acılardan da öte
Yunanlıya bir gönderme yapar Mustafa Kemal
“Hector’ un intikamını aldık” der
Ve sonra şöyle demesi de muhtemel
“Zaten bir efsaneydi bu zafer
Geziliyor kamera savaştan tepeleri
Şurası Kanlı sırt
İki alay komutanı burada şehit düştü
Tevfik Bey ve İbrahim Şükrü
Abdurrahman Bayırı, 261 rakımlı tepe
Aytepe, Beşıke, Çataldere
Gözcübaba Tepesi, Harapkale
Hacı İlyas Burnu
Düşseydi İngilizler Helles diyecekti ona
Utancından gömecekti burnunu sulara
Durmuyor kamera, yakın plan, uzak plan
Burası işte o efsane orman
Yeni Zelandalı birliği sislere katan
Böylece tabiat bir kural yarattı evrim gibi
Bağımsızlık en meşru haktır, böyle bilinmeli
Karakol dağı, Kabatepe, Kerevizdere
Kilidülbahir, Morto koyu, Nara
En kanlı tarihi kaydediyor kamera
Şahintepe, Tekçam, Yusufçuk tepe
Şah mat der gibi

Üç kere zafere ermiştir Kirte
Bomba, şarapnel, mitralyöz değil artık
Süngü süngüye
Anafartalar’da bir an
İhtiyat kuvvetleri gelene kadar
Can pahasına oyalanmalı düşman
Bıraktı kendini süvari alayı
Kamçıladı çatlamış umarsız atları
Dörtnala, bayır aşağı
Taş, toprak, çamur, yuvarlandılar çığ gibi
Düşman şaşkın, görmemiş böyle bir engeli
Suvla koyu anlatır bunu dalgalara, köpüklere
Şehitlere bakar gibi bakar göklere
Şimdi bu tepeler dağ taş mezar
Şurada bir çam ağacı vurulmuştu
Reçinesi hâlâ sızar
Ve Çanakkale şehitleri
Dağ taş kahraman yani
Yüz binlerce hikâye, ölümde mola veren onca hayat
Zaten nasıl konuşur ki insan bu anda
Sesini bastırır içindeki feryat
Peki, ne ara kaçtı o büyük ordu
Nelere yüklendi o devasa mühimmat
Ve nasıl öldürüldü on binlerce at
Liman Von Sanders şöyle yazmış
19 Aralığı 20 Aralığa bağlayan gece
Sabaha kadar yağdı gemilerden top ateşi
İstiyorlar ki sanılsın, sürüyor savaş dehşeti
Türk bataryası ilerler, ayakları yaranılır tuzaklarda
Kıyıya vardıklarında görürler ki
İngilizler kaybolmuş, gemiler uzaklarda

**Sonradan ortaya çıkan bir gerçek ise Liman Von
Sanders Paşa’nın Türklerle İngilizler birbirini iyice
kırsın diye bilerek stratejik hatalar yaptığıdır**

Dağ gibi ganimet kalmıştı geriye
Araç gereç cepbane
Ama yiyeceklere dökülmüştü asit
Zehirliydi un stokları, delik konserveler
Zehrini bırakmış gibi ölü akrepler
Bir Atinalı bilgin der ki
Ne deprem, ne fırtına ne volkan
Savaştır insanlığın sonunu getirecek olan
Elbiseler deniz yoluyla İstanbul’a gitti
Çıplak ordu kullandı ganimeti
Savaşın hazin ve komik yanıdır bu
Üniformalar birbirine benzer, yoktur farkı
Çünkü siyasetçi çevirir ölümü getiren çarkı
Savaştan sağ çıkan Çavuş Pehlivan Ahmet Oğlu İsmail
Conk bayırında boş silahın ardına yatmıştı
Şaka değil
İstanbul’a gelen üniformalardan birini giydi
Savaş ganimeti
Sonra aynaya bakıp çaktı selamını uzaklara.
Bu üniformanın sahibi de bir askerdi
Şimdi hepsi yan yana dizili
Ve bir gerçek vardır havada, besbelli

İngilizce, Anzakça, Fransızca, Türkçe değildir
Mezarların dili
Ölüler lanetler savaşı, kimse duymaz
Kutsaldır ölümün sukutu
Sessiz filmidir bu yüzden politika
Ya da insanlığın sonu
Ekin biçer gibi biçerler onca hayatı ve umudu
Siyasetçi nasıl anlattı bilir misiniz
Bu acıklı yenilgiyi
Shakespeare’in eline geçse o anda komedi
“Suvla ve Anzak koylarından çekilmekteki başarımız
Bir taktik şaheseri
Son mevziimiz Helles’ten çekilmek ise
Sıfır zayıyla bir “fırar zaferi”
Londra’da bayram havası yarattı bu kaçış, bu plan
Harekât diyecektim majesteleri, affedin sürçü lisan
Yönetmen sessiz filmde kararlı
Kahramanlık türküsü ya da marş istemiyor
Bütün sesler kalkmalı
Sadece bir Cyrano de Bergerac tiradı
Asırlarca duyulsun
Savaş mı? İstemez eksik olsun
Yalnız elinde olsa
Son planda duyulacak bir ses
O ses ki bir milletin aldığı nefes
Bakacak görür gibi uyuyan nefere ve zabıtana
Sesini çok uzaklardan bile
Duyacak her ana
“Bu memleketin topraklarında kanını döken
İngiliz, Fransız, Avusturyalı, Yeni Zelandalı
Ve Hintli kahramanlar
Mehmetçikle yan yana sardı sizi bu topraklar.
Ve evlatlarını harbe gönderen analar
Dinsin gözyaşlarınız
Onlar artık bizim evlatlarımız
Bu topraklarda verdiler canlarını
Huzur içinde uyuyacaklar uykularını
Hepsi bizim bağrımızda
Onlar Mehmetçik’le koyun koyuna”
**Hattı müdafaa yoktur sathı müdafaa vardır. O
sath bütün vatandır**
Tarih hep kendini tekrarlar
Zamanın aynasına bakıp,
Öyle kesindir ki bu kural
Ezberlemeli insanlık
Savaş vatan savunması ise haklıdır
Başka her savaş çılgın politikacının
Tuzaklı aklıdır
İşte bu nedenle unutulmaz bu direnişler
Tarih o kahramanlardan vazgeçmez
İnsanlık belleğine bir oya gibi işler
Bir vatan parçası saldırıya uğrarsa eğer
O artık bütün bir vatan demektir
Müdafaası kutsaldır ve elzemdir
İşte tam da bu nedenle
Sağlar değil sadece, şehitler de yenilmez
Çanakkale geçilmez!

YEDİ RENGİN CAM ÜZRE IŞIKLA DANSI VİTRAY

Yazı: Ayşe Kilimci

Gülbün Tuncel Keçeli, günümüzün önemli vitray sanatçılarından. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Latin-Grek Filolojisini bitiren Tuncel, İstanbul Erkek Lisesi'nde Latince öğretmenliği yaptı. Oğulları doğunca işinden ayrıldı.

Vitray sanatına yıllar önce bir kursa katılarak başladı. Bu sanata gönül vermesi hocası İrfan Yılmaz sayesinde. Yaratmayı, yoktan var etmeyi orada öğrendiğini belirten Tuncel, küçük bir tel parçasının, kırık bir şişenin ya da çatlak bir bardağın nasıl sanat eserine dönüşebileceğini, insanın hayal gücünü zorlayarak neler yaratabileceğini, sanatın insana nasıl arka çıkabileceğini bu kursta öğrenmiş. Doğada saklı o muhteşem sihri görebilmeyi, her şeyi...

İrfan Yılmaz hocanın atölyesinden yetişen beş arkadaşıyla İstanbul Göztepe'de, yaklaşık on yıl boyu, kurdukları sanat şirketinde vitray işleri yapıp, sergilere katılmışlar. İstanbul Ressamlar Derneğine üye olup, arada karakalem ve suluboya çalışmışlar.

Hem İstanbul Suadiye'deki hem Ayvalık Cunda'daki ev atölyelerinde cam nakkaşlığını sürdüren Tuncel, kilimlerimizi vitraya uyarlamak peşinde.

Son olarak Ayvalık'ta açtığı sergiyle göz kamaştırdı. Ali Akdamar'ın Kafedemia Kültür Sanat Destek Merkezi'ndeki "Işığa Renk Verenler" adlı retrospektif vitray sergisine sanatseverler büyük ilgi gösterdi. 30 yıldan bu yana âşığı olduğu vitray sanatını sunduğu sergisinde, Tiffany tekniği ile hazırlanan abajurlar hayranlık uyandırdı, cam mozaikler ve vitray tablolar göz kamaştırdı.

Sergideki hiçbir eserini satışa sunmadığını vurgulayan Tuncel, kendi el emeği ve göz nuruyla yaptığı vitrayları satmaya kıyamadığını, hepsini evinde kullandığını söyledi. Onları çocuğu gibi gördüğünü kaydeden sanatçı, bin bir emekle ortaya çıkardığı eserlerini yaparken yakın dostu Devrim Erbil'in çizgilerinden ilham aldığını ifade ediyor. Sanatçı, uzun yıllar Erbil ile çalışsa da artık kendi kanatlarıyla uçtuğu besbelli.

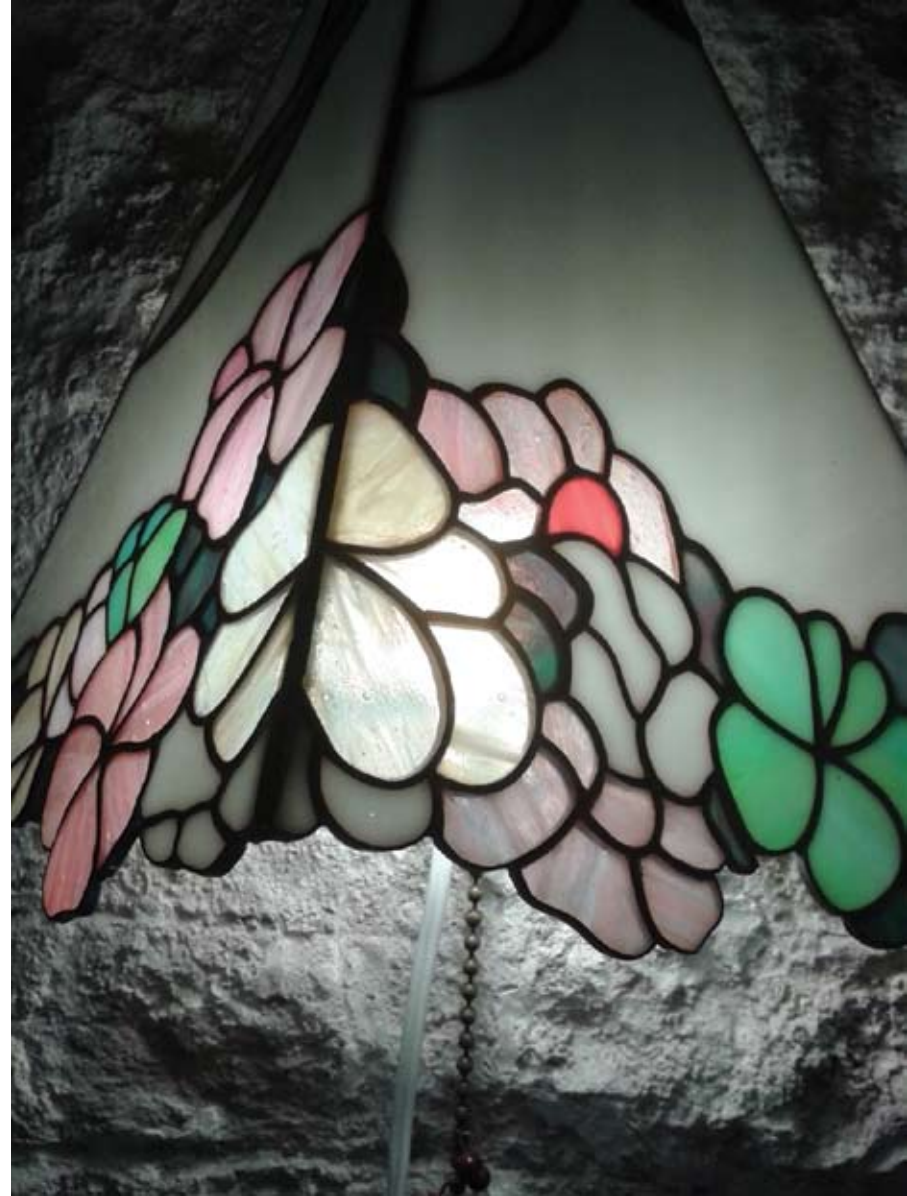
Bugüne dek başta İstanbul ve İzmir olmak üzere sayısız karma vitray sergisinde yer alan sanatçının Kafedemia sergisi Ayvalık'ın Cunda Adası, İstanbul ve Amerika'daki atölyelerinde hazırladığı eserleriyle açtığı ikinci kişisel sergi.

Vitray sanatına 85 yaşındaki hocası İrfan Yılmaz'la koyulmayı kendi miladı olarak gören sanatçı, Ayvalık'ta vitray eğitiminde gönüllü oluşu ve imza attığı cam mozaik yapıtlarının yanı sıra bakır ve lehimden oluşan Tiffany tekniğini benimsemesiyle biliniyor.

CAM NAKKAŞLIĞI

Sanata ve Eğitime Destek Derneği-Destek Tasarım Atölyesi Ayvalık, Gülbün Tuncel Keçeli'nin "Işığa Renk Verenler" başlıklı vitray sergisine ev sahipliği yaptı. Açılışı üç ekimde yapılan sergide, Tuncel'in müze değeri olan Tiffany Lambaları, 300 parça camın yer aldığı tablosu ve camın rengârenk dünyasını yansıtan objeleri yer aldı.

300 parça camdan oluşan vitray yorumu yağlıboya tablo, yapımı en az üç ay süren ve müze değeri olan Tiffany Lambalar, 134 parça camın bulunduğu

vitray pencereler, sıcak mineden tablo ve farklı objeler ile sergi beğeni topladı.

Gülbün Tuncel Keçeli, vitrayın sanat dalları içinde zanaatkârlık gerektiren en zor işlerden, bir tür camla nakkaşlık olduğunu belirtti. Tuncel, her vitray çalışmasının, camların elmasla kesilip, kenarlarının sulu elmaslı makinelerle düzeltilerek bakır folyo ile çevrilmesiyle oluştuğunu kaydetti.

Ayvalık Cunda Adası'ndaki evinin pencerelerini vitray yaparak bir akşam sergisine hazırladığını kaydeden Tuncel'in bir hayali de daha kolay sanat yapabilmek ve insanlara vitrayı ha bire anlatmak zorunda kalmayacağı bir yerde yaşayarak sanatını yalnızca yapmak, gerekmez işler ve anlamazlarla yorulmadan, vitrayla haşır neşir olmak... Vitrayı, Bizans ve eski Yunan medeniyetlerini anlamaya ve yansıtmaya yönelik bir araç olarak düşünen, İrfan Yılmaz'ın yanı sıra 10 yıl da Türkiye'nin önemli ressamlarından Prof. Dr. Devrim Erbil'le çalışan Tuncel, mekânlarda vitray yerine sanatla ilgisi olmayan sentetik malzeme kullanılmasının, vitray sanatının hâlâ zanaat

olarak algılanması kadar üzücü olduğunu düşünüyor.

Mine, bir başka ilgi alanı... Mine cam, cam tozu. Camla ona yataklık eden metal yani altın, gümüş ve bakır; yüksek sıcaklıkta birleşir, sertleşir, parlar. Cam tozu iyice ezilir, incelir. İncecik fırçalarla metale işlenir. Sonra pişirilir. Çok pişirse yanar, sulanır. Az pişerse metalle bir olamaz cam, tutunamaz. Düz pişirmek önemli mineyi, kaymak gibi pürüzsüz olması gerek. Sıcak mine, evladiyelik, bir de soğuğu var, zamanla atar. Eskiden sıcak mine revaçtayken, şimdi ucuz diye soğuk mine revaçtaymış. Tuncel ve arkadaşlarının el aldığı Arif Usta, tüm bunları, Kürkçüler Kapısı'nın oradaki Berç Usta'dan öğrenmiş. O da Mardiros Usta'dan. O; yurtdışında öğrenmiş, 60'larda dükkânını açmış. Bir de rahmetli Garbis Usta varmış, onun ustalığı kimsede yokmuş.

Mine öğrenmek isteyen cam sevdalısı çok... Gülbün Tuncel Keçeli'nin de günlerden bir gün mine düşer aklına. Arar, tarar, mine tekniğini öğretecek kimse olmadığını fark eder. Yetenekleri farklı, istekleri aynı kadınlarla Odak Sanat'ta toplanıp, St. Petersburg'tan gelen Tamara Emsen'e öğrenci olurlar. Ezip, boyayıp pişirir, kendi hikâyelerini minelerler.

Minenin de cam sanatlarından olduğunu söylüyor Tuncel, metal üzerine 850 derecede cam tozu eritilmesi. Mine ile de haşır neşir olsa da asıl uğraşının Tiffany vitray olduğunu belirtiyor.

Yazıp söylemesi zor olan adının anlamını soruyoruz, Farsça'da gül ağacı demekmiş, Gülbün. Zorluklar ustası bu esaslı kadın camda, çerçevede, metalde aleğimisemayı çizip nakışlarken, kendi gül açıyor, ışığın ve camın olduğu kadar gülün de ustası...

Zor sanat, vitray, sanat olduğu kadar da zanaat. Hem beden gücü gerektiriyor hem yaratıcılık hem sabır ve inat. Bir kova insanı olan,

Sergiler:

İstanbul Taksim Sanat Galerisi, 1986

Bakırköy Yunus Emre Sanat Galerisi 1987

Altunizade Uran Galerisi, Şişli Galeri A Sergisi, 1988

Balıkesir Müzesi 2004 Sergisi

Devrim Erbil adına açılan Çağdaş Sanat Müzesi'nin vitrayları, 2003

ömrün yüksek fırınlarında türlü hal ile pişen ustaya kaç yıl oldu diyoruz, bu ateşle dans?

Otuz yıl olmuş. "30 senedir hiç usanmadım yılmadım, bıkmadım. Zanaatkârlık tarafım var. Ellerimle beynim beraber çalışsın istedim hep. 30 sene önce İrfan Hoca'ya rastlamam milattır ve hayatım ondan öncesiyse sonrasındır."

İrfan Hoca'yla vitraya koyulurken hocanın yaşı 85, dikkat buyurun...

Sanata meraklı bir aileden geliyor. Anneannesinin evindeki Şeref Akdik tablolarını hatırlıyor. Dayılarından biri Paris'te ressam... "Ailede konservatuar okuyan vardı." Annesi heykelle uğraşan, piyano çalan bir hanımefendiymiş.

Evinde, geniş ailesinin bütün üyelerince sanata sahiden özendirilmiş, özenmiş. Müzelere, sergilere, operaya gidilen ailesindeki tutarlılık onun yapısını istikrar ve sebatla mayalamış...

Dayanıklı... Hem cama, ateşe, hem vitrayın gerektirdiği bedensel zorluğa...

"İçimdeki aşk mı beni böyle yaptı yoksa bu iş için mi doğmuşum bilmiyorum. Saatlerce ayakta ve eğilmiş halde çalışabilirim", derken kendi sorusunu yanıtlıyor ışığın ve yedi rengin sultanı Gülbün-Tuncel Keçeli...

Bu sanata gönül veren gençlere gelirsek... Hayır pek yok. "Hepsi sabırsız. Oysa sabretmenin içinde ince düşünme var, minik ayrıntıları çözme vardır, hesap kitap, fark etmek var... Galiba gençlere bir işte, en küçük işte bile hevesli, sabırlı olarak sonuç almanın güzelliği anlatılmalı."

Amerika'ya on beş yıl önce giden oğulları, doktora, master ve ilk gençlik savrulmaları ardından artık durulmuş, çok şeyin farkında ve iş gücü sahibi genç adamlar. Mühendis olsalar da, matematiğin yanı sıra sanata duyarlı bir yanları var, sanatı seviyor, izliyorlar.

"Zoru seviyorum. Uğraşmalıyım, didinmeliyim, ter dökmeliyim, olmadı başa dönmeliyim. Hepsini silip yeniden işe koyulmayınca olmaz."

Bu zor işin belini bükerken tek destekçisi gene kendisi. Eşi sıcak bakmamış, engel bile olmuş. Bunun nedenini hiç anlamamış sanatçı; böyle bir kadını kendine bir tür ortak olarak görmesi, belki, zorlanan erkek egosu...

Kolay olmasa gerek, sanatların en zoru, burçların en zoru kova, çocukluğunda sanatla mayalanan ve bu güç işe soyunan, hayattan da sanatından da hiç korkmayan, her şeye gür güvenle koyulan bir kadın...

"İnsan çalışıp sonuç alınca gayrete geliyor. Çocukların yetişmesinde bu yapının olumlu katkısı olmuştur... Öte yandan çocuklarım sanatın bana katkısını gördüler... hayatı nasıl iyileştirdiğini, yara sardığını, güç kattığını..."

Oğullarım bana büyük destek. ABD'de benim için bir düzen ve atölye kurma çabasındalar. Orada vitrayla ilgili son gelişmeleri onlardan öğreniyorum. ABD'ye gidince atölyeleri, cam galerilerini, müzeleri birlikte geziyoruz. New York'ta Metropolitan Müzesi'nde meşhur sanatçı Tiffany'nin, Tiffany Lambalar bölümünü gezerken dünyayı unutup dönüş uçağını kaçırdım bir seferinde. İkisinin de evinde sanatla ilgili malzemelerim var. Çalışmalarımı orada da sürdürüyorum."

Bu tılsımlı işi izleyenlerin bile soluğu kesiliyor. Yaratıcısının duyduğu hazzı düşünmesi bile zor, ancak ağır işçiliğin güçlüğüne gülerek katlandığına bakılırsa, benzersiz bir haz olduğu apaçık...

Yenidünyada yolunuz açık olsun, sevgili nakkaş Gülbün Tuncel Keçeli, oralarda da dalınız gül dolsun, cam ve ışıkla yaratacağınız nice tılsımlı yapıtınızla göz kamaştırın...

Tarihte İlk Kitap Pazarı

Dünden Bugüne Uzantıları

Yazı Reyhan Yıldırım

Tarihler, İsa'nın doğuşundan 530 yıl önceyi gösteriyordu. Atinalılar daha önce hiç duymadıkları bir açılış çağrısı aldılar. Belirtilen gün ve zamanda kent merkezindeki agorayı doldurdular. Önlerinde açılan manzarayı çıt çıkarmadan seyretmeye koyuldular. Dükkânlar, sütunlar, heykeller ve ağaçlarla çevrili olan meydandaki sehpalara yerleştirilmiş onlarca papirüs tomarının oluşturduğu görüntü, herkesi büyülemişti. Daha önce Avrupa'nın hiçbir yerinde rastlanmamış bir manzaraydı, bu. Satılmak üzere çoğaltılmış el yazmalarının özenle dizildiği tezgâhların başında duran adamlar, tedirgindi ve hareket etmeden dikilebilmek için büyük çaba harcıyorlardı.

Serbest Kitap Pazarı!

Dönemin tiranı Peisistratos, mahiyetini yarıp kürsüye ulaşırken sessizlik iyice derinleşti. Neredeyse ak sütunlara çarpan güneş ışınlarının kırılıp dökülen yansımalarının sesi duyulacaktı.

Peisistratos, Atina'nın zenginleşmesini sağlamış, kentin Antik Yunan'da güçlü bir konuma erişebileceği koşulları yaratmış, akrabası Solon tarafından tasarlanan reformlarla kentteki alttabakanın ekonomik durumunu düzeltmiş, korkulan ve saygı duyulan bir tiran olmuştu.

Yönetimi süresince soyluluk çekişmelerine bir çözüm getirebilmiş değildi. Fakat Megara limanını almış, birçok soylu aileyi ve halkı da içeren Dağlılar grubunu kurmuş, Akropolis'te iktidarı eline

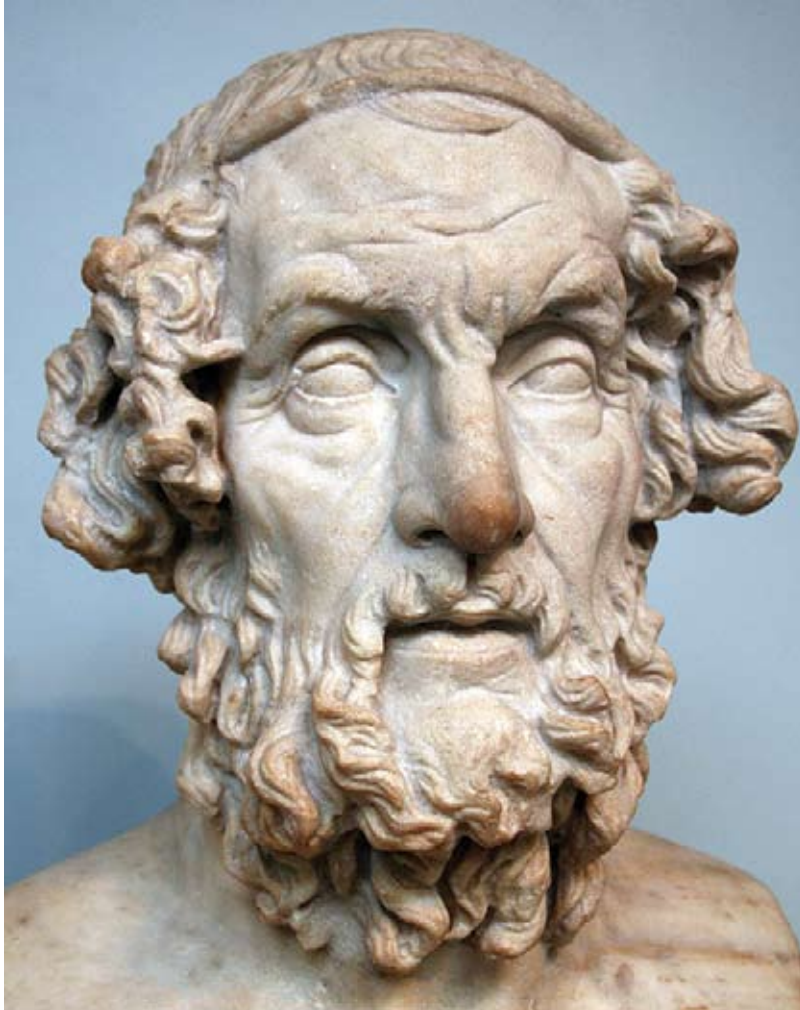
geçirmişti. Megakles'in kızıyla evlenerek durumunu sağlamlaştıran Peisistratos, kitap pazarının açılışından üç yıl sonra MÖ. 527'de ölene değin tiran olarak başta kalacaktı.

Nihayet Peisistratos neden orada olduklarını Atinalılara açıkladı. Heybetli bir adamdı Peisistratos. Yalnızca savaşçı değildi. İyi de bir ticaret kafası vardı. Atina'nın düşünsel yaşamına yaptığı bu katkı tarihte yazılacaktı. Civar kentlerden gelen düşünürler ve giderek yayılan el yazmaları sayesinde Atina'nın askeri gücü kadar düşünce aurası da yaygınlaşacak, saygınlık dışında başka kazanımlar da ortaya çıkacaktı, hiç kuşkusuz.

Tiran açılış konuşmasını tamamladığında meydana uğultu kapladı. Hevesle tezgâhlara yanaşan Atinalı zenginler, düşünürler ve diğerleri büyük bir sürprizle karşılaştılar: Papirüs tomarları arasında en önemli yeri tutan yapıtlar, antikçağda yaşamış İyonyalı ozan Homeros'un iki büyük destanıydı: İlyada ve Odysseia. Bu iki destan Klasik Çağ Yunan Edebiyatı'nı ve Mitoloji'sini derinden etkileyecek, yıllar sonra bizler, o ilk yapıtlardan hareketle biçimlenen Batı Edebiyatının değerli isimleri James Joyce'un, Shakespeare'in, Virgil'in ve diğerlerinin kitaplarında, oyunlarında Antik Yunan'ın izlerini sürerken hayranlığımızı gizleyemeyecektik.

Antik dönemde Anadolu ve Yunan yarım adasında yaşayan tüm halk İlyada ve Odysseia adlı eserleri bilir, din, askerlik, tıp, ahlak ve benzeri pek çok olguya anlamını bu yapıtlardan hareketle yükledi.

Antik dönemde Anadolu ve Yunan yarım adasında yaşayan tüm halk İlyada ve Odysseia adlı eserleri bilir, din, askerlik, tıp, ahlak ve benzeri pek çok olguya anlamını bu yapıtlardan hareketle yüklerdi.

Bütün bu bilgilere onlardan beş yüz yıl sonra yaşayan Cicero sayesinde eriştik. Cicero, Romalı bir devlet adamı, bilgin, retorikçi, şair ve yazardı. Yunan düşüncesinin devamlılığında oynadığı rol onun gerçek ününü yaratmış, Cicero daha sonra Latincenin felsefe dili olarak yerleşmesini de sağlamıştı. Cicero, Homeros'un destanlarının Atina tiranlığını elinde tutan Peisistratos sayesinde mümkün olduğunu söylüyordu. Bu tiran, yalnız kitap pazarını değil, Atina'daki drama gösterilerini de desteklemiş, tiyatro kurumunun ilk formel doğuşunu da sağlamıştı.

Rivayete bakılırsa devlet eliyle ve bilinçle yaygınlaşan kültür konseptinin ilk örneğini Atina'da buluyoruz. Britanyalı felsefeci Sir Karl Raimund Popper "Hayat Problem Çözmektir" adlı kitabında, Cicero'ya dayanarak yaptığı yorumda, tahminen Homeros'un ilk yayımcısı Peisistratos'un papirüs gibi gerekli tüm yazı malzemesini ülkeye getirtmiş Homeros'un metnini yazabilecek eğitilmiş köleleri satın aldırılmış ve benzeri başka katkılar da sunmuş olacağını söylüyor. Atina'nın kültürel yaşamı açısından festivaller ve değerli pek çok başka anlamlı hediyeler de sunan bu zengin adamı tiran olarak hayal etmek kolay mı, bizim için? Lakin madalyonun hep iki yüzü var. Biz günümüzde bu ikiliği strateji olarak adlandırıyoruz. İşe yaramadığını söylemek güç. Yaramış zaten. Bir tirandan gelebilecek hayrı memnuniyetle karşılayabileceğinize inanmazdınız, değil mi?

Pazar düzenli olarak kurulmaya devam etmiş Atina'da. Öbekler halinde sohbete dalan düşünürlerin, asıl nüshaları kütüphanede bulunan değerli metinlerin ilk kopyalarını birazdan ellerinde tutacaklarını bilmekten nasıl haz aldıklarını hayal edebiliriz. Bu mülkiyet arzusunun yüzyıllar sonraki sonuçlarını görmezden gelirse son derece özendirici bir durum, bu. Popper'in Cicero'dan aktardığına göre daha sonra başka yayımcılar da çıkmış ortaya. Atinalı girişimcileri, Atina'nın yapıtlara doyumsuz talebi cezpt ediyormuş doğal olarak. Herkes okumayı öğrenmiş. Herkes Homeros'u okumuş. Hemen ardından başka elyazmaları da satışa sunulmuş.

Dikkatimizi çekmesi gereken şu gerçekten: Kitap pazarı kurulmadan önce "yayımcılık" yokmuş! İlk serbest kitap pazarı uygulaması, tam iki yüz yıl boyunca Avrupa'da tek kalmış. Daha sonra Atina pazarını ilk izleyenler, Mora Yarımadası'nı Yunanistan anakarasına bağlayan Korint Kistağı'nın üstünde kurulu şehir-devleti Korinthos ve Atina'nın kuzeybatısındaki kuvvetli surlarla çevrili Boeotia bölgesinde bulunan Thebai pazarları olmuş. Tabii ki şairleri ayrı tutmak gerekiyor. Onların şiirlerinin el yazması olarak çoğaltılması alışkanlığı, kitap pazarı girişiminden önce de varmış. Lakin tarihçiler, siyaset bilimciler, filozoflar, doğa bilimcileri, matematikçiler... Her alanda yapıtlar üreten yazarlar için bu oluşumun ne denli çekici, onların akınları yüzünden de girişimin cazibesinin nasıl artmış olacağını hayal etmeye çalışalım... Thukydides, Atina'ya küçük Asya'dan politik mülteci olarak gelen Anaksagoras, Herodotos... İnanılmaz bir çekim gücü! Bu, aynı zamanda büyük bir kültürel sıçramanın da tetiklenmesi anlamına geliyor.

Atina, beşinci yüzyılda içine girdiği muazzam kültürel yükselişini bu pazara borçludur, denemez mi? Hatta bu Pazar, bugün merakla irdelediğimiz Atina demokrasisinin açıklaması da sayılamaz mı? Kanıtlanabilir olmamakla beraber, okur-yazar Atina'da eş zamanlı bir hızla gelişen resim ve heykel sanatını, trajedi yazımını ve daha pek çok başka şeyi kitap pazarının tetiklediğini düşünmek konusunda rasyonel aklımız engel oluşturmuyor.

Popper diyor ki, “Demokrasinin kurulmasının, kitap pazarının icadından çok yakından etkilenmiş olan bütün bu şeylerden bağımsız olduğunu varsaysak da genç Atina demokrasisinin özgürlük savaşlarında Perslerin dev imparatorluğunun saldırılarına karşı kazandıkları büyük başarılar, kesinlikle bundan bağımsız değildi. Bu başarı, ancak, kendi edinimleri olan benzersiz kültür ve eğitim ürünlerinin ve yine kendi edinimleri olan, sanatta ve şiirde daha önce hiç ulaşılmamış bir güzellik ve berraklığa olan hayranlık ve ilgilerinin, Atinalılara kazandırmış olduğu yeni öz-bilinç ışığında anlaşılabilir. Ne olursa olsun, Gutenberg’in 15. yüzyıldaki buluşunun ve kitap basımının yol açtığı kitap pazarının büyük yayılımının, benzer bir kültürel devrime, insancılığa yönlendirmesi gariptir. Antik yazımın yeniden canlandırılmasıyla bütün sanatlar canlanmıştır. Yeni bir doğa bilimi doğmuştur; İngiltere’de Reformasyon iki devrime yol açmış, kanlı 1648-49 Devrimi ve kansız 1688 Devrimi ile birlikte İngiliz parlamentosunun da sürekli demokratik gelişimi başlamıştır.”

Akademik çalışmalarım sırasında rastladığım ilk kitap pazarı bilgisini, çok dikkatli tarayamamakla birlikte, Popper’ın kitabı dışında hiçbir yerde bulamadım. Kaynaktan okumak ihtiyacı duyacaklar için kitabın Türkçe çevirisinin mevcut olduğunu bildirerek bağlayacağım sözü.

Kültürel gelişmenin, ama yalnız teknolojik değil, düşünsel alandaki gelişmelerin de, daha iyi bir dünya için elzem olduğu ortada. Sahafaları, kitap ve yayınevlerini, kitap fuarlarını, elektronik kitap satış ortamlarını kapitalizmin bizi yoran yanlarından ayrı tutarak desteklemek, umudumuzu tazeleyecek, birikimimizi yüceltecektir. Birçok güzel kitapla kolaylıkla buluşabilmenizi, keyifli okumalar yapabilmenizi dilerim!

Popper diyor ki, “Demokrasinin kurulmasının, kitap pazarının icadından çok yakından etkilenmiş olan bütün bu şeylerden bağımsız olduğunu varsaysak da genç Atina demokrasisinin özgürlük savaşlarında Perslerin dev imparatorluğunun saldırılarına karşı kazandıkları büyük başarılar, kesinlikle bundan bağımsız değildi.”

Amsterdam'ın Kayıp Sinemaları

Yazı: Sadık Yemni

Eski Sinemalar Nostaljisinin Yazı ve Turası Amsterdam Sinemaları

1975 yılının Kasım'ında Amsterdam'a ayak bastığımda yaptığım ilk şey bir şehir haritası satın almak ve günlük gazetelerde perşembe günleri yayımlanan haftalık film programlarında adı geçen sinemaları keşfetmek oldu. O yıllarda bu sayı otuzun üstündeydi. Her birinin yerini bulmak, hangi tramvayla gidileceğini keşfetmek ve en kısa bisiklet rotasını harita üzerinde işaretlemek aylarımı aldı. Bu keşif heyecanı o sıralarda kaçaklar hariç kayıtlı nüfusu üç çeyrek milyon olan Amsterdam'ı hızla tanımama sağladı. Hatırladığım en ucuz sinema bileti 4,5 gulden. O sırada bir litre süt 0,5 gulden'di. Şehir içi tramvay-otobüs sefer fiyatları da elli sent'ti. Bu eski sinemalar nostaljisinin yazı kısmı.

Nostaljinin Tura Kısmı

Hollandalı tanışlarım film konusu açıldığında bahsi geçen filmlerin büyük bir kısmını izlemiş olduğumu anlayınca şaşırırlardı. Türkiye'den gelen biri bunu nasıl yapabiliirdi? Yetmiş ortalarıydı. Döviz sıkıntısı nedeniyle

o yıllarda Türkiye'ye film ithali biraz sorunlu olmaya başlıyordu, ama öncesinde böyle bir sorun yoktu. İçine bin beş yüz kişi alan İzmir sinemalarından bahsedince yüzlerinde inanmaz ifadeler uçuşurdu. Yönetmenin, oyuncuların adını verip, filmleri özetleyince apışıp kalırlardı. Onların görmediği filmlerden söz etmek ise bir başka zevkti.

Liseyi İzmir Atatürk Lisesi'nde okudum. Yeni, Yıldız cinsinden her hafta iki yeni film gösteren sinemalar neredeyse bir taş atımı mesafedeydi. Yazları müşteri çekebilmek için üç film oynatılırdı. Millet elinde fileler, annelerinin hazırladığı yemeklerle gelirdi. Kardeş olduklarını tahmin ettiğim üç oğlanın ellerinde tahta kaşıklar hem film izleyip hem de bir tencere soğuk pilavı yiyip bitirdiklerini gıptayla izlemiştim. Bizim çıkınlarımızda kurabiye, poğaç ve kol böreği olurdu. Yanında gazozla çok iyi giderdi. Altı-yedi saat sonra sinemadan çıktığımızda gerçek hayata ait sahnelerle uyum sağlamakta zorluk çekerdik. On dakikalık aralarla bir kovboy, bir polisiye ve bir de casus filmi izledikten sonra bu çok normaldi. Şimdi artık bu sinemalar yok. Bu da nostaljinin tura kısmı. Tura kısmını dar tutacağım ki, Amsterdam'ın kayıp sinemalarına buradan afili bir selam çakabilelim.

Belki bir Kayıp İzmir Sinemaları denemesi de yazmak lazım. Bu kayıplar-dan biri çok ilginç. Burada kısaca anlatmadan duramayacağım. Bir dizi rüyanın arasına sıkıştığı için olmalı rüya gibi değil, eski bir anı gibi hatırlı-yordum. Paralel evrendeki tıpatıp benzerimin başından geçen bir serüven gibiydi. Kemeraltı'nda dericilerin bulunduğu yerde çok yeni görünümlü bir sinema görüyordum ansızın. Bu beni afallatıyordu. Ara sıra oradan geçtiğim halde o sinemayı fark etmemiş olmama şaşıyordum. Bahsini nasıl duymamış olabilirdim üstelik? İzmir'de kenarda köşede kalan birkaçı hariç, yazlıkların önemli bir kısmı da dahil, ayak basmadığım bir sinema olmadığı için hayretler içinde kapısından içeri giriyordum. Yenilik, temizlik, tozsuzluk adeta bir başka şaşırtıcı noktaydı. Kapıda durup afişe bakıyor, biraz huşuyla içeri adım atıyordum.

Saklı Afiş

Bu afiş şu anda bu satırları dijitalize ederken gözümün önünde. Tek kelimesini bile sökemiyorum. Şöyle izah edeyim. Renkleri, bir kadınla erkeğin olduğunu, büyük bir başlığın altında oyuncuların adının yazdığını görüyor; ama tek kelimesini bile okuyamıyordum. Yabancı dil veya alfabe söz konusu değildi. Benim zihin programım anlamı sökemiyordu. Bir şempanzenin Matrix filminin afişine bakması gibiydi adeta. İçerideki iki görevlinin yüzleri hâlâ gözlerimin önünde. Yepyeni fuayede bir tek müşteri ben oluyordum. İki adamın gözlerinde "Demek burayı buldun" bakışları seziyordum. Heyecanla kapısından içeri girip bir salona varınca şaşkınlığının tırmandığı kerteyi hiç unutamıyorum. Yerde yılan, kartal ve akrep desenli kalın ve tertemiz yeni bir halı seriliydi. Ayak tabanlarımda kalınlığını hissediyordum. Büfe de gıcır gıcır yenilik ışıkmaktaydı. Pirinç aksamı aksesuarlara, kocaman aynaya ve aşırı düzenli sıralanmış şişe ve bardaklara bakakalmıştım. Aynaki aksimin hemen solunda barın arkasındaki adam gülümsemişti. Kapıp koyuvermeyen, ölçülü bir hoşgeldin işareti. Kısa siyah saçlı, koyu renk gözlü, buğday tenli genç ve zayıfça biriydi. Üzerinde otuzlu yıllarda yapılmış yabancı filmlerden tanıdığım cinsten siyah ve gri puantiyeli bordo renkli bir yelek vardı. Kar beyazı gömleğinin üstten bir düğmesi çözüktü. Bildiğim hiçbir sinemada böyle elit bir hava, bu düzeyde bir özenin yarısı bile mevcut değildi. Yirmi beş kuruşa gazoz, otuz kuruşa poğaça alınan salaş sinema büfelerinden çok farklıydı. Sonra bilincim gerçek hayata geçişlenince Kemeraltı'na gidip boşuna o sinemayı arıyordum. Esnafa defalarca sinemadan söz ediyor ve hiç kimseden tek bir bilgi kırıntısı elde edemiyordum. Hepsisi de ittifakla orada asla öyle bir sinemanın var olmadığını söylüyordu. On kadar denemeden sonra bu hayatta o sinemayı bulmaktan ümidi kestim. Ben ümidimi kesince o da benim rüyalarımından ayağını kesti, ama bir başka gerçeklikte en az elli ziyaret yaptığım için bellek kayıtları şu anda bile sapasağlam duruyor.

Maymunlar Cehennemi'yle Gece Mesaisi

1968 yılında ABD'de Maymunlar Cehennemi – Apes Planet adlı bir film gösterime girdi ve bütün dünyada çok beğenildi. Büyük bir sükse yaptı. Kültleşti. Ardından neredeyse birer yıl arayla dört takip filmi çekildi. Ben birinci filmi Türkiye'de görmüştüm. Harika bir yapımdı. İkinci ve üçüncüyü de Amsterdam'da izlemiştim. Şehrin göbeğindeki Leidseplein'deki ünlü City Sineması bir cumartesi gecesi beş filmi bir arada göstereceğini ilan etti. Film maratonuna giriş 25 gulden'di. Gece yarısı başlayacak ve sabah 8.00 civarında bitecekti. Hemen bir bilet aldığımı iyi tahmin ettiniz. Cumartesi gecesi geldi. Yaş ortalaması yirmi beş civarında olan yüz kadar

seyirci salonda yerimizi aldık. Beğendiğim bazı filmleri defalarca seyretmeyi sevdiğim için birinci filmi üç kez, diğer ikiyi birer kez izlemiş olmam sorun değildi. İki adet sandviç, bol su ve komşumdan ödünç aldığım yarım litre kahve dolu termosla salona hazırlıklı gelmişim. İlk film rüzgâr gibi geçti. İkincinin ortalarına gelindiğinde dört bir yandan horultu kolları duyulmaya başlandı. Saatin üçü geçiyor olması, bazı izleyicilerin su gibi içtiği kutu biralara ve maymun yüzlerinin yeknesaklığı izleyicileri etkilemişti. Üçüncü filmin ortalarında en az üçte birimiz uykuya dala çıka izler olmuştuk. Ben de bir ara yarım saat kadar rüyalara bata çıka uyudum. Bu kısa kestirme iyi geldi. Sabaha kadar dayanabildim. Horlayanların bazıları dürtülerek ya da yüzüne su, cola, bira püskürtülerek uyandırıldığından tartışmalar eksik olmuyordu. Dördüncü filmin başında havada boş ya da biraz dolu bira kutuları gezinmeye başlayınca filme beş dakika ara verildi. Aramızda konuştuk ve horlayanlara fiziksel müdahale yapılmaması kararını verdik. Yumruk yumruğa birbirlerine girmiş iki delikanlıyı kaba kuvvetle dışarı atmakla tehdit edince bir daha hır çıkmadı. Bu arada gizlice sigara içenler ve tütün kokusundan daha farklı kokular salanları da daha asgari gaz salınımı konusunda ikna ederek bir denge kurarak sabahı bulduk. Beş filmin ardından Leidse Meydanı'nın erken pazar sabahına çıkmak bir rüyadan diğerine geçmek gibiydi. Bisikletime atlayıp eve giderken böyle

FILMS		NACHTVOORSTELLINGEN	
ALFA 1	DANGEROUS LIAISONS	ALFA 2	9 1/2 WEEKS
ALFA 2	A CRY IN THE DARK	ALFA 3	A FISH CALLED WANDA
ALFA 3	A FISH CALLED WANDA	ALFA 4	MONTY PYTHON'S LIFE OF BRIAN
ALFA 4	BAGDAD CAFÉ (OUT OF HOLLAND)	CITY 1	THE FLY II
ALHAMBRA 1	RAIN MAN	CITY 2	STEPHEN KING'S PET SEMATARY
ALHAMBRA 2	DANGEROUS LIAISONS	CITY 3	SON JOHNSON (HEAD HANG)
BELLEVUE CINEMA	POLICE ACADEMY 6 (STAD CHIEF VRIJ)	CITY 4	GOOD MORNING VIETNAM
CINEMA 2	TEQUILA SUNRISE	KRITERION 1	MEAN STREETS
CALYPSO 1	SCANDAL	KRITERION 2	BETTY BLUE
CALYPSO 2	MISSISSIPPI BURNING	THE MOVIES 1	BLUE VELVET
INCESTER	PASCAL'S ISLAND	THE MOVIES 2	POWAGGATSI
	FRANTIC	THE MOVIES 3	FELLINI - 8%
	LOOS		KINDERMATTINEES
	AND THEN WOMAN	ALFA 2	TARAN EN DE TOVERKETEL
	MOMENTS OF LOVE	CINEAC	TARAN EN DE TOVERKETEL
	LICENCE TO KILL	KRITERION	DUNKERQUE
2	JOHNNY FIVE HE'S ALIVE		KRIJGE IN HET GULDEN VLEES
F 1	THE NAKED GUN		KLEINE YERHA
F 2	SON JOHNSON (HEAD HANG)		DE KONINGSDIEN
F 3	TYRING		SHAME
F 4	DE POP		LES ENFANTS DU PARADIS
F 5	WORKING GIRL		LATE LIGHT MOVIE
F 6	STEPHEN KING'S PET SEMATARY		CRY FREEDOM
F 7	ALIEN NATION		A WORLD APART
F 8	CHINA TOWN		
F 9	VINCENT		
F 10	FAMILY VIEWING		
F 11	THE SPIRIT OF SEVENTY-SEVEN		
F 12	HIT BLOODED		

bir deneyim yaşadığım için mutluydum. Bir sonraki film maratonum için şaka maka otuz beş yıl falan geçmesi gerekcekti. Henüz vizyona girmemiş beş korku filmini gözümü bile kırpmadan izleyecek ve bundan bir hayli gurur duyacaktım.

Tuschinski Sineması ve The Shining

Tuschinski Sineması olumlu anlamda görsel bir tasalluttur. İlk kez göreni hipnotize eder adeta. Abraham Ick Tuschinski tarafından yaptırılan, o yıllarda dört milyon gulden'e mal olan ve 1921'de açılan sinemayı tasvir etmek ancak bir dizi terimi ard arda sıralamakla mümkün. Empresyonizm, art nouveau, cam işleme sanatı, cevahire dönüştürme, modern sanat, mefruşat luna parkı, resimle bezeme, vb.. Dünyanın en güzel sinemalarından biri olarak kabul ediliyor. Ünlü mimar Hijman Louis de Jong tarafından tasarlanmış olan binanın dışı görsel bir ziyafet. İçi de katlanarak öyle. İç dekor klasik bir illüzyon ve tahayyülü müşkül bir varyete ortamı. Altı film salonu var. Toplam bin beş yüze yakın koltuk

sayısına sahip. Ses düzeni en son teknolojiyle kurulmuş. Amsterdam'ın birbiri **ardında** lambasını söndüren sinemalarına inat bugün hâlâ orijinal yapısını koruyor. Amsterdam'a giderseniz bu sinemayı mutlaka görün. Bir film izleyip iç dekorun imge bombardımanının vereceği baş döndürücü hazzın zevkini çıkartın.

Bu sinemada gördüğüm filmlerin sayısı kesinlikle iki yüzü aşkındır, ama bir tanesi var ki ilk aklıma gelen olmayı sürdürüyor. 1980 yazıydı. Arkadaşlarla beraber Stephen King'in The Shining – Cinnet adlı filmini izlemiştik. Sonra sinemadan çıkarken ana salonun zeminindeki halının desenlerini filmdeki Overlook otelinin halısına benzetmiş ve bu binada tek başına bir gece geçirmenin ne tür bir deneyim olacağını düşünmüştüm. The Shining'i izleyenlerin bildiği gibi son sahnelerde otelin içine sinmiş anılar uyanıyor ve heyecan en üst noktasına çıkıyordu.

Cineac Damrak ve Alien

1979 yılının yazıydı. Ridley Scott'un yönettiği Alien – Yaratık filmi gelmişti. Perşembe günü ilk kez gösterilecekti. O sırada demiryollarında çalışıyordum. O gün gececiydım. Vardiya 23.00'te başlıyordu. Birkaç gün sabredemedim. 18.45 seansına gittim. Film üzerimde inanılmaz derecede etkili olmuştu. Sabaha kadar bir ayağım arzda, bir ayağım uzayda çalıştım.

Bu sinema dört yıl sonra kapanacak ve yerini büyük bir mağaza alacaktı. Koltuklarında seyirci ağırlamaya 1929'da Capitol adıyla başlamış ve 1937'de Cineac adını almıştı. Şehrin en işlek ve turistik caddesinde 1983'e kadar kim bilir hangi sayıda insanın hayal dünyasına imge aşısı yapmıştı. Cineac'ın kapandığını fark ettiğimdeki şaşkınlığımı ve burukluğumu bugün gibi hatırlıyorum.

29 Haziran 1989 – Perşembe

Bu yazıyı kaleme alırken elimin altında 29 Haziran 1989 tarihli de Volkskrant adlı bir Hollanda gazetesinin verdiği haftalık sinema listesi var. Katlanma yerleri hafiften sararmış bir kupür.

Bu film listesine 26 yıl sonra göz atarken gördüğümü hatırlayamadığım iki film bulabildim sadece. Amsterdam sinemalarına bayağı yatırım yapmışım. Listeye bakılırsa 9 1/2 Weeks - 9 1/2 Hafta filmi o sırada gösteriminin 100. haftasındaymış. Monthy Python'dan Life of Brian – Brian'ın Hayatı adlı film ise 40. Haftasında; o sıralarda kült addedilen Betty Blue adlı Fransız filmi

de 57. haftasındaymış. Bu özellikle o yıllarda bizim Türkiye'de pek alışık olmadığımız bir şeydi. Bir film vizyona girer ilgi çekerse birkaç hafta gösterilir; sonra bir daha televizyonda izlenmek üzere afişlerini alır, çeker giderdi. Bu üç film de listede gece filmi olarak yer almış durumda.

Her hafta şehir merkezindeki bazı sinemalar cuma ve cumartesileri gece yarısı başlayan seanslar organize ederdi. Artık günlük seanslarda gösterilmeyen birçok filmi bu seanslarda izleme fırsatı bulmuştum. Ciddi bir gece filmi müptelasıydım on yıllar boyunca. Şu elimdeki kupür daha çok şey anlatabilir, ama biz kaldığımız yerden devam edelim. Bu listede yer alan sinemalardan dokuzu şu anda yok. Yarısı neredeyse. İçlerinde kaybına en çok üzüldüğüm ikisine değineceğim. Birisi Alhambra, diğeri de Desmet. Bu yazıya destek olsun diye Desmet'in ne olacağını beklerkenki yalnız halinin resmini çektim. Alhambra çoktan lüks bir rezidansa dönüştü. Alt katında da bir ara ofis malzemesi satan bir dükân vardı. Belki anılara vefasızlık diyeceksiniz, ama oradan lazer yazıcıma toner bile aldım. Alhambra'da unutamadığım film Beyond Good and Evil – İyi ve Kötünün Ötesinde adlı filmidir. Önünden geçerken bir camekânın ardına konmuş fotoğraflardaki adamın kime benzediğini doğru tahmin etmiş ve yemeği erteleyerek

başlamak üzere olan filmi izlemiştim. Nietzsche'nin hayatından bir kesiti anlatıyordu. 1977 yapımıydı. Yıllar sonra yeniden gösteriliyordu. Dominic Sandra'yı Lou Salome rolünde görmek çok hoştu. Filmde beraber fotoğraf çektirdikleri bir sahnede Friedrich Nietzsche'nin eline "Bir kadınla görüşmeye mi gidiyorsun, kırbağını yanından eksik etme" sözüne binaen bir kırbaç tutuşturuluyordu.

Şu anda İzmir'deki Elhamra sineması da artık mevcut değil. Bina 1980'den bu yana film gösteriminde kullanılmıyor yani. İki "Kırmızı Ev" in mimarisi birbirlerine benziyor desem sanırım abartma olmaz. Aralarında mimari üslup bağı var sanki. Ünlü Alhambra sarayından ilham alınmış da denebilir belki.

Desmet'in yeri başka. Otuz yıl oturduğum evime yakındı. Bisikletle beş-yedi dakikalık mesafedeydi. Birkaç yüz film izlediğim bir sinema oldu. Çok güzel film broşürleri bastırırdı. Bunların bazılarını hâlâ saklıyorum. Desmet'te gördüğüm bir filmi seçmek için ciddi ciddi düşündüm. Listem çok uzundu, ama 1982 yapımı The Draughtsman's Contract – Ressamın

kontratı filmi birincilik için iddialı. Peter Greenway'in yazıp yönettiği bu filmi çok beğenmiş ve bir gün arayla iki kez izlemiştim.

Ne diyeyim, bütün kayıp sinemaları sevgi ve hasretle anıyorum.

Rialto ve Kış Uykusu

Amsterdam sinemalarından söz ederken Kriterion'dan ve Rialto'dan söz etmeden olmaz. Desmet'le birlikte evime yakın üç mutena sinemaydı. Neyse ki, ikisi hâlâ duruyor. Aklıma 1980 sonlarında yazları Desmet, Kriterion ve Rialto gibi sinemalarda arka arkaya gösterilen Eric Rohmer, Jean Luc Godard filmlerinden kalma sahneler geliyor. Bir anlığına sanki dün gibi, oysa bir daha kitleler tarafından izlenmeyecek filmler arasında yerlerini almışlar çoktan.

Rialto, Venedik'teki bir köprü'nün adı. Ponte di Rialto. Fotoğrafında da gördüğünüz gibi mimarisi çok etkileyici. 1920'de inşa edilmiş. Bu yakınlarda Rialto'nun fotoğrafını çekerken afişlerde Winter Sleep – Kış Uykusu filmi dikkatimi çekti. Nuri Bilge Ceylan'ın ödüllü filmi

Amsterdam'ın en ünlü sinemalarından birinin salonunda izleyicilere Türkiye ısıtıyordu. Rex Sineması ve Kara Murat Filmleri özellikle son on yılda Türk filmleri Amsterdam'da sıkça gösteriliyor. Seksen başlarında bu tek tük olurdu. Cüneyt Arkın'ın oynadığı Kara Murat'lar ilk Türk filmleri idi. Cüneyt yerine seyirci çeksin diye olacak George yazılırdı. Harlemmermer sokağındaki Rex Sineması'nın önünden geçerken Kara Murat afişlerini görürdüm. Bu seri kaç filmi bilmiyorum, ama en az üç farklı afiş hatırlıyorum. Bu arada Rex Sineması da 1989'dan bu yana kayıplar arasında.

Son Bilet

Şu anda küresel bir köye dönüşmüş dünyada yaşıyoruz. Bir filmi oturduğunuz yerde ve yürüyüş yaparken bile online-çevrimiçi izlemek mümkün. Filmleri indirip muazzam bir arşive sahip olmak artık hayal değil. Azimli biri mütevazı bir yatırımla yeterli mesai sarfederek binlerce filmlik bir arşive sahip olabilir. Bunların kopyalarını çıkartabilir.

Aktör ve aktrisler sanal kişilikler, programlanmış 0 ve 1'ler olduğunda etten ve kemikten oyuncularını özleyeceğiz. Avatarlaştıklarında da öyle. Nostaljiler sürececek. Hiçbir zaman var olmamış sinemaların, oyuncuların ve yönetmenlerin mevcudiyetlerini yitirmelerine üzüldüğümüz anlar da gelecek. Durmadan kurulan ve yıkılan kâinatta bu süreç hiç bitmeyecek.

2009 yılında bir öykü yazmıştım. Yakın bir gelecekte havada hareket edebilen ve çoğalabilen, çelik kasaların içine nüfuz edebilen mutant bir e-virüs ister selüloz şerit, ister hard disk üzerinde kayıtlı olsun dünyadaki bütün filmleri yok ediyordu. Kameralar ve stüdyolar da etkilendiği için yeni film çekilemiyordu. Hiç filmsiz bir geleceği anlatıyordum. Adı Son Bilet. Meraklılar dijital ortamda bulabilir. Burada en başını anlattım sadece. Gelecek zamanların film nostaljisi böyle bir filmsizlik ortamında en parlak noktasına erişecek belki de. "Amsterdam sinemaları işte" deyip geçmeyin. Bakın bizi aldı nereden nereye getirdi.

Kayıp sinemalar peşiniz sıra yürürler bir süre. Sonra yavaş yavaş arkaya baktığınızda bazılarını göremez olursunuz. Nostaljik nesneler sadık köpek gibidir. Bunlardan en az biri ufukta görünecek bir manzara kalmayana dek arkanızdan yürümeye devam edecektir.

Yazarın Sitesi: sadikeymni.com

Didem Madak

“Sayamadım kaç ah döküldü dallarımdan!”

Yazı: Reyhan Yıldırım

“Vasiyetimdir” demişti “dalgınlığınıza gelmek istiyorum ve kaybolmak o dalgınlıkta.” Olur mu hiç!

Şairler üzerine yazmak kadar zoru yok. Belki de onlar üzerine yazmanın gereği yoktur, bilemiyorum. Didem Madak için de durum böyle. Söyleşileri bile öylesine güzel, öylesine şiirseldir ki, “bırakalım, kendi konuşsun” demek geçiyor içimden.

Gündelik dilin bin bir çağrışımla titreşen tehlikeli sırtında ustalıkla denge tutan bir cambazdı, O. 2000li yılların ortasında keşfetmiştim. Yaşam adeta kimyasına sızıyor, doğal olarak dilinde tütüyordu. Gündelik olandan doğurduğu sanatla insanın içini burkuyordu. Açıkça söylüyordu zaten Pulbiber Mahallesi’nde, “Eksenimiz yok, kolonlarımız çatlak / kömürlük penceresi dilinde yazıyoruz. / Ete yapışmış sigil dilinde / kuyruğu kesik kedi dilinde / kırmızı tırtıl dilinde / bulabildiğimiz ve bilebildiğimiz dillerde yazıyoruz. / Bu diller bizim!” diyordu.

Şairin kuyuyu andıran gözleri, içine düşersem unutulmayacağıma düşündürdü bana. Besbelli dizeleri, mahalle şarkılarıyla uyuyor, kulaktan kulağa oynuyor, minibüse binip minibüsten iniyor, bahçede birikmiş yaprakların arasında bahçeye kaçmış kesilen topların seslerini dinliyordu, “bir cadının içli geçmiş zamanında” gitgide taşınmaz olan “sözler gibi ağır alışveriş torbalarıyla” tüm mahalleri enine boyuna geçen hayat dolgunu, doldukça daha endişeli gözlerin eseriydi. Kitaplarını her karıştırdığımda, ama her karıştırdığımda kendimi buldum: “İşte, çoktan görmüş beni!” Bu yüzdendir ki Didem’le hiç karşılaşmadık dersem, bir bakıma yalan olur.

1970 yılında İzmir’de doğdu. Hukuk fakültesini bitirdi. Çoğu zaman vasıf gerektirmeyen işlerde çalıştı, Madak. Varlığını şiirle doldurdu. Müsvedde adlı şiirinde “Anlatarak bitiriyorum hayatımı / Bilmiyorum başka nasıl bitirilir bir hayat” diyordu. Kolon kanseri tedavisi gördüğü sırada, kırk bir yaşındayken öldü. Yayınevi üçüncü ve son kitabının “Ardından” adlı bölümüne ölüyarak yazdığı son şiirini koydu: “Şiirin içine girerken / Bana bazı şarkılar lazım ahbap / hafif şarkılar, acı olmayan şarkılar / çok şarkıya ihtiyacım var!” Doğallık ve samimiyetle çatılmış dizelerinde kurulmuş tanışlığımızı kaybetmekten üzgün, isteksizce vedalaştım sevgili şairimle.

Bana üç kitap bıraktı miras olarak. İlki, “Grapon Kâğıtları”ydı. Ödüllü bir kitap! 2002 yılında İnkılap Kitabevi Şiir Ödülü’nü almıştı. Ardından “Ah”lar Ağacı’ gelmiş ve ilk kitaptan beş altı yıl sonra da “Pulbiber Mahallesi” yayımlanmıştı.

Kadının iç dünyasından damıtılmış diliyle ülkemiz kadınının yaşadığı gerçekliği en iyi yansıtan şairlerimizden biri oldu, Madak; sözü geçen sigil gibi, dizeleri belleğimize yapıştı. “Ölüm çok iri bir sözcük değil bayım” demişti, örneğin. O gidince “Bir gül, bir güle derdi ki Görse / Yalan söylüyorum / Güller bu sıra hiç konuşmuyor bayım”

diye fısıldamak bize kaldı. Sesi bize kaldı.

Düşünüyorum da, şiir tuhaf şey. Bilgi vermiyor. Betimlemiyor. Öyleyse nasıl bu kadar etkileyici ve kalıcı olabiliyor? Sorunun cevabını şairin “kızınız öfkesi koşunca yakalayamıyor hanfendi / kalbi delik, dikizliyor durmadan hayatı oradan / kızınız lekelere peygamber oldu hanfendi / çarmıhı gevşemiş çivi arıyor / (...) kızınız manayı fazla zorluyor” dizelerinde buluyorum: Birkaç sıradan sözcük ve vücut bulduğu sesle şiir, iç dünyamızı algılarımızla çalkalayıp, duygularımızı uyarıyor. Olguları unutuyor insan ama duyguları hiç unutmuyor. Bize ait şeylerin bambaşka yüzleriyle buluştuğumuz şaşkın anda vardığımız hayranlık eşiği... havalanıyor benliğimiz. Didem Madak’ın şiirleri tıpkı rüzgârda ipini koparıp uzaklaşan uçurtmalar gibi; bildiğimiz uçmayı bilmediğimiz bir özgürlük imkânıyla buluşturuyor.

Çok gönül bağı kurdum Madak şiiriyle. “Grapon Kağıtları”nda “hep gülümsüyorsun” diyordu annesine, “aklının ortasında mavi bir yıldız varmış gibi / ve o yıldız karanlık bir şubat akşamında / durmadan soluyormuş gibi”. O mavi anne, yaşamın içine işlediği Madak’ın gözleriyle eş bir dalgınlık içinde görünüyordu bana. Nazikçe gülümserken içten içe düşünceli. Sanki bir kapı! Dış yüzünde kanaatkâr sessizlik, iç yüzünde tedirginlik... Bu kapı bize açılır, bizi içeri çeker. Ama o yorgun yürekte beklenmiyoruzdur. Hangimiz bilmiyoruz?

Madak’ı okuyunca canının çok yandığını anlıyor, insan. Yeni doğan yavruları anımsatıyor. Derin bir soluk çekip ciğerlerini havayla doldurmak isteği zora koşulduğundan, sesi çığlığa dönüşüyor adeta: “Kalbimi de büyüttüm sonunda / artık bazen gözlerime tırmanıp bakıyor sokağa / kirpiklerime tutunuyor, o ince parmaklıklara / öyle çok büyüdü yani, görsen şaşarsın / kalbim sanırım büyüyünce / sokaklarda ağlayan biri olacak”. Küskün bir yaşamak onunkisi, fakat umutsuz değil! Derin, demeli!

Gözlerini kapayamaz şairler. İnsanlığı gözlemleriyle içer. Dıştan görünüşleri sakindir, ama içlerinde orkoz hüküm sürer. Dipten sürüyüp getirdikleri gözyaşıyla değirmen gibi çevirdikleri iç dalgaları çığlık olarak duyarız yahut şiir! Tam da o çığlık kurtarır onları, Madak’ı da: “Tartın beni derdim / Tartardı çocuklardan biri / Binalar eğilir bakardı iç çekerek / Camları ışıldardı. / Küçük, nasırlı bir avuçtan / Avuçlarıma dökülürdü tüm şehir / Alır yüzüme sürer / Güvercinlere emanet ederdim yüzümü / Aç gagalarını ıslatırdı gözyaşlarım... / ...Bir gül uzatırdı çocuklardan biri / Ellerimden güle yalnızlık batardı / İçi bulanırdı yalnızlığımın / Kusardı serseriliğini en görkemli meydana”.

Zekiydi Madak. Gerçekten. İmgelemimde ışıktan bir yolla dizilip tam kucağıma inen kelimelerini daha ilk kitabında sevmiştim. Kadınlardan bir kadındı gerçi, ama kadına biçilen klasik kimliği üzerine oturtamamıştı. Kendini şiirin odasına kapatıp pencereyi açmak isterdi belki: “Sevinçli bir kalp, sevinçli bir çocuğa benzer

ışıl: / koşmak ister, / salıncağa binmek ister... / Şubatta falan dağ laleleri çıkıyor ya / alıp ısıyorum koca bir kaseye. / Bazen yağmura bağıyorum: / Bas ulan! Bas evimi basacaksan! / Yaşım yirmi altı oldu bu sene. / Duvar döküldü rutubetten / Beton gri bir kabak gibi ortaya çıktı. / Bazen gecenin ortasında yağda yumurta pişiriyorum. / Dünyanın en ıssız cızırtıları bunlar ışıl, / duyuyor musun? / Hayatı seviyorum yine de. / İstersen iki kalp çizer altını da imzalarım. / Bana beni kötülüklerden korusun diye verdiğin / cevşenü'l kebir'i duvara astım. / Ölüm. Siyah taşlı gümüş yüzük. / Bu mektup, / Rutubetli selamlarla doludur." Besbelli, o yüzden tanıdık sesimiz kulağımıza, önce o gördüğü için değil, kendimizi hayatımızdaki rutubeti görmekten alıkoyamadığımız için.

Şiirindeki samimiyet ağır geliyordu diye düşünürdüm hep; böyle coşup böyle durultmak tam da kendine ölmeyi gerektirir. "Kalbim neden ben? / Sırf sevincesin diye seni bir kere bile / Elinden tutup parka götürmedim" diyordu. Ah!ları yığıyordu yolumuza, galiba ismini vererek kendine ölüyordu.

Yazmak zor gelirmiş, Madak'a. Başlayana kadar kaçıp durmuş. Kimi zaman kriz halinde yazar yine de şiire yaklaşamazmış. Bazen ilgisiz şeyler yaparken, aniden şiir... "Ama siz sobada sucuklu yumurta pişirip yiyen / Yoksul bir aşkın güzelliğini bilir misiniz?" Planlayıp, tasarlayıp yazmamış hiç. Yazma anında bilinçaltında biriken fikirleri sağlamış. Bir söyleşisinde ölmeden önce itiraf etmesi gereken şeyler var gibi hissettiğini söylemiş, önemli şeyler. Bu aceleden olsa gerek ya da kaybedecek bir şeyi kalmadığını hissetmesinden "Her şeyi söyleyebilirmişim gibi geliyor" diye eklemiş. "O zaman her gün işe giderken karşılaştığım, boyozcunun yanında durup, boyoz yiyen insanları hayranlıkla seyreden o kara köpeği, puf böreği gibi tombik elleriyle kabak seçen ev hanımlarını, ucuzluktan alınmış bayramlıklarıyla kendilerinden pek memnun olan o bayram çocuklarını hatırlıyorum. O zaman onları sandığımdan çok sevdiğimi anlıyorum. Hepsi şiirime sızıyor o zaman. Hayat beni büyülüyor.

Yazarken hayatı sandığımdan çok sevdiğimi, ona hayranlık duyduğumu anlıyorum. Aslında az sonra ölecek birinin gözleriyle dünyaya baktığımızda hayatın her yerinden şiirin fışkırdığını görürüz, önemli saydığımız çoğu şeyin önemini yitirdiğini görürüz. O zaman anlamsız bulduğumuz küçük gündelik hayatımızın aslında anlamlı olduğunu hissederiz. Ben sanırım böyle bir itkiyle yazdığım için biraz telâşlı yazıyorum. Doğaçlama bir şiir."

Kimi insanlar var, tutkulu bir ilişki kuruyorlar yaşamla; öylesine dolup taşıyor ki yürekleri, bir o kadar erken dayanıyorlar yaşamın sınırlarına. Herkesten çok ve hızlı birikiyor, varoluşun henüz genç bir çağında da geriye düşüyor olmalılar. Asıl maratoncular hafif sırt çantalarında acılar taşıyor değil. Fakat şairler... Başkalarının çantalarına da omuz verdiklerinden midir, ağırlaşıyorlar zamanla. "Koşma ey zaman... Git, zaman!" demek için geç. Gitti şair.

Sayfalarca sürmez ya bir yazı. Bitirmeli. Ama onunla bitirmeli. En başta dediğim gibi, kapanışı kendi yapsın. En güzelini onun söylediğinin kanıtı olsun. Varlık Dergisi'nin, 1141 nolu sayısında, henüz zaman varken yaptığı bir söyleşiden alıntılıyorum. Tarih, 1 Ekim 2002.

"Sonra bir gün yolun sonuna geldiğimi hissettim. Kendime dur demem gerekiyordu. İnsan ya ölüyor ya da yaşamaya karar vererek kendini durdurabilir. Ben yaşamaya karar verdim. Bu yüzden Allah benim çaresizliğimdi, artık konuşabileceğim kimse kalmadığı için, konuştuğumdu. Hani adam uçurumdan düşerken bir dala zor zahmet tutunmuş ve dua etmeye başlamış: Kurtar beni Allahım, ne olur kurtar. Bakmış ses soluk çıkmıyor, bağırıyor: Başka kimse yok mu? Yalnızlığının ucuna varan, Tanrı ile konuşmaya başlar ve orada başka kimse yoktur. İster istemez şiirlerimde de bu konuşmanın izleri var. Tasavvufun önerdiği iç yolculuğu, önemli bir olanak olarak görüyorum kendi açımdan. Tasavvuf insanı günahkâr, aciz bir kul konumundan uzaklaştırıyor.

Sanırım dervişliğin edebiyatını yeterince yaptık, artık onu yeni bir yorumla yaşadığımız çağa ve hayata katmamız lazım. Dervişlik havuz başında, âlemleri seyretmek anlamına gelmiyor yalnızca. Bence artık dervişlik, maçoluk yarışması yapılan bir masada, 'ben kestiricem, zaten bir işe yaramıyor' diyen bir adamın 'iktidarsızlığında' saklı. Himaye ve işbirliği kabul etmedikleri için boynu vurdurulan, derisi

yüzülen dervişleri hatırlamakta saklı. Artık kapılanacak kapı kalmadı. Bizi çağıracak ses kalmadı, 'çağırdım, geldim' diyemeyiz artık. Ahlayıp, oflayıp, ben diyerek kendimi herhangi birinden daha çok acı çekiyor sanışımla, ben dervişlikten ne kadar uzağım. Acımı sessizce çekeceğim bir yol bulursam, dervişlik işte orada saklı. Kırılan kalbimizin hesabını tutmaktan sıkılıp, kıldığımız kalplerin hesabını tutarsak, belki orada saklı. Fuzuli'nin söylediği gibi 'iyi ile kötü sayma işi bitince mescit de birdir meyhane de.' Belki dervişlik, bu sayma işini bitirmemde saklı."

"Evet, yaşlanmak benim için bir ütopya gibi. Yaşlanınca 'kötü bir efendinin elinden kurtulmuş bir köle gibi olacağım.' Minibüs edebiyatında meşhur bir laf var hani: Hızlı yaşa, genç öl, cesedin güzel olsun. Genç ölemediğim için hızlı yaşlanmaya başladım sanırım."

Şair yanağının sıcaklığına göç eden kırlangıçlardan söz etmiş, "beni anla" demişti. Galiba anladık. Lakin öyle hissediyorum ki tam anlatamadık. Onu artık kitapları anlatabilir, öyle değil mi? Hepsî Metis yayınlarından çıktı. Sevmenizi dilerim. Şiirle kalın ve dostlukla...

Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Tecrübe Takası

Yazı: Şule Gönülsüz / Fotoğraf: Işıl Kayagül

Geçtiğimiz yüzyılın sonlarına doğru dünyada iklim değişikliği, karbon ayak izi, organik gıda, permakültür, ekolojik çiftlikler, sürdürülebilirlik, kent bahçeleri, ekoturizm gibi çeşitli sözcükler hayatımıza girdi. Dünyanın sadece insan türüne ait olmadığını düşünen, sadece günümüze değil, gelecek kuşaklara da sahip çıkmak isteyen insanlar bu yeni kavramlara dört elle sarıldılar. Ulusal ve uluslararası kimi kurumlar, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve internet ortamıyla bir araya gelen gruplar bu yeni kavramların içlerini hızla doldurup gezegenimizi daha yaşanabilir hale getirmek için çalışmalara hız verdiler.

1990'ların başında üniversiteden bir arkadaşım yaz tatilinde Fransa'nın kırsalında yemek ve yatak karşılığı bir üzüm bağında çalışmıştı. Aynı yıllarda BBC'de bir İngiliz çiftinin çocuklarıyla birlikte bir çiftlikte tatil yaptığını görmüştüm. Çocuklar çiftlikteki hayvanları seviyor, otlakta ailecek piknik yapıyorlar, çiftçinin sağdığı sütleri içip taze yumurtalar, peynirler, bahçe ve tarladan yeni toplanmış sebzelerle, harika yemekler yiyorlardı. Böylesi doğal ortamlarda tatil yapmak veya gönüllü olarak buralarda çalışarak yeni şeyler öğrenmek ne kadar harika bir fikirdi. Yaklaşık 10 yıl sonra Türkiye'de de bu uygulamalar başladı.

TaTuTa

Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği (www.eto.org.tr) ve Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği (www.bugday.org) ülkemizde ekolojik tarımın gelişmesine büyük katkıları olan sivil toplum kuruluşlarıdır. Özellikle Buğday Derneği'nin TaTuTa Projesi (www.tatuta.org) 2003'te 25 ekolojik çiftlikle işe başlamış ve hızla büyük aşama kaydetmiştir. Tarım, turizm ve takas sözcüklerinin ilk hecelerinden oluşan TaTuTa'nın uzun adı "Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası"dır. Amacı ekolojik tarımla geçinen çiftçi ailelere mali, gönüllü iş gücü ve bilgi desteği sağlamak ve ekolojik tarımın gelişmesine katkıda bulunmaktır. 2004'te Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Küresel Çevre Fonu (GEF) ve Küçük Destek Programı'ndan (SGP) alınan fonlarla altyapısı oluşturulan TaTuTa projesi bugün Türkiye'de yedi bölgede 92 ekolojik çiftlik ve binlerce gönüllüyle yoluna devam etmektedir.

1990'da kurulan Uluslararası Ekoturizm Derneği'ne (The International Ecotourism Society-TIES) göre ekoturizm, doğal alanlara yapılan, çevreyi koruma ve yerel halkın refahını artırma sorumluluğu taşıyan seyahat biçimidir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere doğal alanlarda tatil yaparken hem çevreyi korumak hem de yerel halkın refahını gözetmek esastır. Doğal alanların bozulup hatta önemli ölçüde yok edilip beton yapılarla suni bir refah ve konfor oluşturmak gibi bir turizm anlayışı söz konusu değildir. TaTuTa çiftlikleri de ekoturizm alanlarıdır. Tarım turizmi olarak adlandırılan bu yapıda konuklar (turistler) geçimini ekolojik ürün yetiştiriciliğiyle

sağlayan çiftçi ailelerin evlerinde kalırlar. Konaklama ve yiyecek için belli bir ücret ödeyerek çiftçilere ekolojik üretimi sürdürebilmeleri için ek maddi destek sağlarlar. Bu ekolojik çiftliklerde herhangi bir ücret ödemedi de kalma şansınız var. Her gün belli saatlerde gönüllü olarak çiftlikte çalışırsanız konaklama, yiyecek ve içecek için hiç para ödemiyorsunuz. Gönüllülerin yaptıkları işler ve çalışma saatleri çiftliğe, çiftliğin ihtiyaçlarına ve gidilen döneme göre değişiyor. Örneğin hasat zamanı daha çok iş oluyor. Zararlı otları temizlemek, mevsime göre fide ekmek, çaba yapmak, ürün hasat etmek, çiftlik hayvanlarının bakımı gibi işlerin yanı sıra evin ihtiyaçları için de salça, pekmez, tarhana yapmak, erişte kesmek ya da bulaşık yıkamak gibi çeşitli işler yapabiliyorsunuz.

TaTuTa çiftlikleri ile konuklar ve gönüllüler arasında iletişimi ve rezervasyonları 2006'dan beri Gençtur sağlıyor. Eğer Buğday Derneği üyesi değilseniz (üyelere ücretsiz) 60 TL'lik kayıt ücretini ödedikten sonra bir yıl boyunca gönüllü veya konuk olarak istediğiniz kadar çiftliği ziyaret etme olanağınız var. Üyelik kaydı yaptıktan sonra TaTuTa'nın web sitesinden yedi bölge 92 çiftliğin ayrıntılı profillerini ve ziyaretçi yorumlarını görebilirsiniz. Konuk veya gönüllü olarak tercih ettiğiniz çiftliğin uygun olup olmadığı veya kaç kişi kabul edebileceği gibi konularda Gençtur sizi bilgilendiriyor. Web sitesinde de gözüken çiftliklerin uygunluk takvimine göre seçeceğiniz çiftliğe başvuruda bulunuyorsunuz, onay geldiğinde rezervasyon yaptırıyorsunuz. Rezervasyon tarihlerinde çiftlikte olacak biçimde çiftçi aileyle haberleşerek seyahatinizi programlayıp gerçekleştiriyorsunuz. TaTuTa ağına girmek isteyen çiftlikler için gerekli koşullar, konuk ve gönüllü kabul edecek çiftliklerin izleyeceği adımlar, ev sahiplerinin listesi, ziyaretçilerin dikkat etmesi gerekenler gibi konular TaTuTa'nın web sitesinde yer alıyor.

Buğday Derneği, ECEAT (European Center for Eco-AgroTourism/Avrupa Ekolojik Tarım Turizmi Merkezi) ve WWOOF'a (World Wide Opportunities on Organic Farms/Organik Çiftliklerde Dünya Çapında Fırsatlar) üye ve bu örgütlerle işbirliği yaparak TaTuTa Projesi'nin yurtdışında da tanıtımını yapıyor. Ekolojik çiftliklere gelen gönüllülerin çoğunluğunu WWOOF (www.wwof.net) aracılığıyla ülkemize dünyanın dörtbir yanından gelenler oluşturuyor. Bunlar içinde çeşitli meslek gruplarından kişiler olmasına karşın daha çok üniversiteli gençler ve kadınlar bu çiftlikleri tercih ediyor. Buralarda ekolojik tarım ve çiftlik hayatını yaşayarak öğreniyor, farklı kültürden insanlarla tanışıp birlikte tatil yapma olanağı buluyorlar. Ekolojik tarımla geçinen çiftçi aileleri ve işletmeler gelen gönüllülere kendi bilgi

ve tecrübelerini onların işgücüne takas ediyorlar ve çiftlikte kaldıkları sürece gönüllülerin barınma, yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını karşılıyorlar. Çiftlik işlerinden kalan zamanlarında eğer çiftlik deniz kıyısında ise denize giriyorlar, çevre gezileri, çeşitli sportif ve kültürel etkinlikler düzenliyorlar. Yoga, Doğal Nefes Yöntemi Atölyesi, Masal Gecesi bunlardan bazıları...

Ekolojik Yaşam Gezgini

Buğday Derneği'yle bağlantılı Çamtepe Ekolojik Yaşam Kültürü Merkezi'nde (www.camtepe.org) özellikle ilkbahar ve yaz aylarında çeşitli etkinlikler ve eğitim programları düzenlenir. 2013 yaz sonunda burada bir etkinliğe katıldıktan sonra yaşamı değişen Işıl Kayagül bir ekolojik yaşam gezgini olur. O gün bugündür yılın birkaç ayı hariç yollarda, ekolojik çiftliklerde, ekolojik yaşamla ilgili kamplarda, köylerde...

Büyük şehirde doğup büyüyen ve çoğumuz gibi kırsal yaşamı pek bilmeyen Işıl Kayagül şehrin dayatmalarından ve hızından yorulur, 10 yıllık felsefe öğretmenliğinden ayrılıp yeni yaşamları öğrenmek için yollara düşer. İlk duraklarından biri Fethiye'deki Ekolojik Yaşam Çiftliği Pastoral Vadi olur. Ekim 2013'te Buğday Derneği'nin gönüllüsü olarak buraya gelir, Hollanda'dan altı genç

ve iki grup liderine Pastoral Vadi’de kaldıkları 15 gün süresince yardımcı olur. İletişim ve uyum sorunu olan bu gençler terapi amacıyla bu projeye katılmışlardır. İlk günlerdeki çekimserliklerini bu doğal ortamda hızla üzerlerinden atarlar. Birlikte zeytin ve nar toplamışlar, kerpiç ev için kerpiç taşıyıp tarhana yapmayı öğrenmişler. Hemen yakındaki köyde bir düğüne katılmışlar. Işıl, burada “niyeti bozmuş” ve “şehrin kendisine uygun olmadığını” daha fazla düşünmeye başlamış. Sonra Burdur’daki Lisinia Yaban Hayatı Rehabilitasyon Merkezi’ne gider. Yine TaTuTa aracılığıyla bulduğu bu merkezde avcılar tarafından vurulan veya çeşitli sebeplerle yaralanmış hayvanlar tedavi ediliyor.

“Burdur Gölünü Yaşat” ve “Yaban Hayat Rehabilitasyon Merkezi” gibi birçok projenin yürütüldüğü merkez 2005’te Burdurlu veteriner Öztürk Sarıca kurmuş. Öztürk Bey çevre köylerden işçiler ve çeşitli dönemlerde gelen gönüllülerin yardımıyla yaklaşık 220 dönüm üzerinde arazide sertifikalı organik sebze, meyve ve gül de yetiştiriliyor. Işıl da ocak ayının soğukunda burada gül dikimine katılıyor.

Burdur’dan sonra İzmir Güzelbahçe’de Payamlı Köyüne giden Işıl, ailesiyle İstanbul’dan buraya taşınmış Erdem’e “Erdship” yapımında yardım eder. Erdem, ABD’li mimar Micheal Reynolds’ın Earthship’lerinden esinlenmiş. Bu alternatif evler yağmur suyunun toplanması, güneş, rüzgâr gibi yenilenebilir enerjili sistemler ile enerji üretimi sağlıyor, doğal ve geri dönüşümlü materyallerle inşa ediliyor. Erdem kendi evinin yapımında otomobil lastikleri, plastik ve cam şişeler kullanılıyor. Ege Bölgesi’nin en büyük gölü olan Bafa Gölü kıyısında otel ve permakültür çalışmalarının yapılacağı bir yer inşa eden iki kardeşe yardım eden Işıl, oradan Bodrum’a geçer. Belediye binasındaki iki günlük arıcılık seminerine katılır. Mart sonunda güneşli bir kış günü Milas’ın Pınarcık Köyüne varır, burada sabun yapımını öğrenir.

Nisan 2014’te Bodrum Mumcular Köyündeki Varvil Çiftliği’ne ulaşır, çiftlikte kaldığı 10 gün boyunca peynir yapar, bahçe işlerinde çalışır. Bir ay sonra yine Burdur’a gider, diktiği gül fidanları büyümüş, güller açmıştır. İki yabancı gönüllü ve gül bahçesindeki işçilerle birlikte günlerce gül toplar. Gül suyu yapımının aşamalarını öğrenir. Bir süreliğine İstanbul’a dönen Işıl, Yeryüzü Derneği’nin (www.yeryuzudernegi.org) internette gördüğü ilanıyla Üsküdar Ekolojik Pazar’da denetmenliğe başlar.

2014 ilkbaharından itibaren Cumartesi günleri kurulan pazarda ekşi maya ile ekmek ve reçel atölyesi, çocuklar için çeşitli etkinlikler düzenler. Derneğin Adapazarı Pamukova'daki Yeryüzü Ekoköyü'nde yörenin mimarisine göre taş ve kerpiçle yapılan ilk evin (Burcu Evi) inşaatında çalışır. Ağustos 2014'te daha önce de gönüllü çalışmalar yaptığı Tarlabası Toplum Merkezi'nde (TTM) başka gönüllülerle birlikte çocuklara masallar anlatır. Ağustos sonunda yine İstanbul'dan ayrılır, yollara düşer, önce Çanakkale Biga'da Anadolu Meraları'nın Uygulamalı Bütüncül Yönetim Eğitimi'ne katılır. Bir yıl önce yolculuğunun ilk başladığı yere Çamtepe'ye gider Eylül 2014'te. Sonbahar sonunda ise Datça'da ailesiyle dört kuşaktır arıcılık yapan Alper Kuyucu'yu ziyaret eder. Bodrum'daki arıcılık seminerini veren Amerika'daki Asheville Arıcılık Enstitüsü'nden Debra Roberts Alper Kuyucu'nun tekniklerini beğendiğini söylemiş ve Işıl da aylar sonra Alpey Bey'in yanında bal hasatına katılmıştır. Işıl Kayagül'ün yolculukları ve ekolojik yaşamı öğrenme çabaları hâlâ devam ediyor. Anılarını ve tecrübelerini çeşitli dergilerde yazdığı makaleler ve bir blog (<https://isilkayagul.wordpress.com>) aracılığıyla paylaşıyor. Kariyeri hakkında bir blog yazısında şöyle diyor: "Kariyer

planlarım arasında çoban olmak, kovanlarımı dinlemek, tarlada çalışmak, bitkileri anlamak, kuşlarla tanışmak var. İstanbul'un, sevdiğim insanları görmenin, sevdiğim birkaç atölyeye katılmanın haricinde, cazip bir tarafı yok. Her geldiğimde üretim-tüketim dengesi (dengesizliği) başımı döndürüyor."

Neden Ekolojik Çiftlikleri Desteklemeliyiz?

Kontrolsüz sanayileşme ve nüfus artışı beraberinde çevre kirliliği, doğal kaynakların ve çeşitli canlı türlerinin tükenmesine, sağlıklı ve yeterli gıdanın azalmasına yol açtı. Gıda sanayi kitleleri besleme ve daha çok kâr etme adına bazı yanlışlar yaptı. Hazır gıda ve sağlıksız beslenme sonucu bazı ölümcül hastalıklarda ve obezitede büyük artışlar oldu. Bunların hepsinin geri çevrilmesi zor ve zaman alacak ama ekolojik hareketi desteklemek ve doğayla uyumlu yaşamayı yeniden öğrenmekten başka çaremiz yok.

Türkiye'de aile çiftliklerinin sayısı son 50 yılda giderek azalmış, köylü ve çiftçilerin çoğu kente göç etmiştir. Kalan çiftçilerin önemli kısmı da kendi tarla ve çiftliğinde değil, geniş ölçekli tarım yapan şirketlerin arazilerinde işçi olarak çalışmaktadır. Özellikle son yirmi yılda gıda sanayinin kötü etkileri daha fazla su yüzüne çıkmaya başladı. GDO'lu ürünlerin zararlı olduğu, suni gübre ve kimyasal ilaçların toprağa, ürüne ve genel olarak doğaya verdiği hasarlar, yol açtıkları hastalıklar öğrenildikçe ekolojik tarıma, yerel tohumla ve doğayla uyumlu yaşamaya ilgi arttı. Ekolojik çiftliklerle yeniden gerçek gıdaya, hani şu büyüklerin anlattıkları, 40 yaş üstünün çocukluktan hatırladığı mis kokan lezzetli sebzelere meyvelere kavuşmaya başladık. Ekolojik tarım yapan aile çiftlikleri veya küçük işletmelerin sayısı hâlâ çok az ama TaTuTa gibi proje ve çeşitli STK'lar, gönüllüler ve bu çiftliklerde kalan ziyaretçiler sayesinde farkındalık hızla artıyor.

TaTuTa'nın Koordinatörü Ahmet Berkay Atik, amaçlarının güven ve takasa dayalı paylaşım ile sürdürülebilir bir küresel toplum inşa etmek olduğunu söylüyor. Ekolojik çiftlikleri destekleyerek biz de doğaya zararlı kimyasallar kullanmadan ekolojik prensiplerle yapılan tarım ile sağlıklı gıdanın yaygınlaşmasına yardımcı olacağız.

İSTANBUL USULÜ KÖY

Yazı: Ayşe Yetmen

Sanırım 1973 yılıydı bir radyo programında Müjdat Gezen şöyle bir fıkrayı anlatmıştı: Anadolu'dan gelen otobüslerin birinden Kadıköy'de inen adamcağız çevresine şöyle bir bakıp gördükleri karşısında "Kırşehir'e şehir diyenin, buraya da köy diyenin aklına şaşayım" demiş. Evet, İstanbul'un köylü semtlerinin çoğu kentin en güzel yerleşim yerlerindendir. Bakırköy, Kadıköy, Vaniköy Yeniköy, Yeşilköy gibi...

Şehr-i İstanbul'un pek çok köyü vardır, var olmasına da ben burada adlarında "köy" eki olanları anlatmaya çalışacağım. Mesela, Adalar da köy kabul edilir ve eski İstanbullular "köye gittin mi, ne zaman gideceksin?" diye Prens Adalarından birini kast ederlerdi. Hiç unutmam 1963'ün bir yaz gününde Esentepe ile Zincirlikuyu arasında arabayla ilerlerken, kaldırımda pantolonlu bir genç kıızı gören Madam Froso, "Kız kendini köyde sanıyor herhalde" demişti de, ben şaşırarak "Neden böyle söylediğini" sormuştum; o da "Kızlar pantolonla ancak adalarda böyle dolaşırlar da ondan" demişti. Önce Avrupa Yakasının köylerini dolaşmaya başlayalım: İki tane Arnavutköy'ümüz var, biri ilçe, diğeri Beşiktaş'a bağlı Boğaziçi'nde bir semt/mahalle. Boğazın Avrupa yakasındaki Arnavutköy, Kuruçeşme ile Bebek arasında Beşiktaş ilçesinin köklü ve tarihsel yapısı ile öne çıkan bir mahallesidir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Galata Kadılığına bağlı bir yerleşim yeri iken, Cumhuriyet döneminde Beşiktaş'a bağlanmıştır. Arnavutköy, İstanbul'un pek çok semtine göre otantik yapısını koruyabilmiş şanslı sayılabilecek mahallelerden biridir. İlkçağda adı Hestai olan bu yerleşim yerinin, Bizans dönemindeki adları Promotu ve Anaplis idi. Burada İmparator Konstaninos tarafından inşa ettirildiği rivayet edilen ve içinde Başmelek Mikhael'in ikonası bulunan Hagios Mikhael Kilisesi vardı. Büyüklü küçüklü çok sayıda kilise ve ayazmanın yapılmasından sonra ve büyük olasılıkla Hagios Mikhael Kilisesi'nin varlığı yüzünden, bölgeye Melekler Köyü dendiği anlaşılmaktadır. Arnavutköy adının nereden geldiği bilinmemekle birlikte, Sultan II. Mehmed'in (Fatih) Arnavutluk'u Osmanlı topraklarına katmasıyla, oradan getirilen Arnavutları bu semte yerleştirdiği için bu ismin verildiği söylenir. 1468'de gerçekleştirilen bu yerleştirme işi sırasında mahalle son derece bakımsız, viran ve adeta metruk haldedir. 1914'te hazırlanan Boğaziçi Salnamesi'nde Arnavutköy nüfusunun 493'ü Müslüman, 5.973'ü Rum, 342'si Ermeni, 32'si Musevi ve 642'si ecnebi idi. Ayazmaları, bağları, bahçeleri, köşkleri, sahilhaneleri, sahilsarayları, yalılarıyla ünlü semtin günümüzdeki durumu tümüyle farklıdır. 1980 sonrasında sahil yolunu genişletmek için kazıklı yol yapıldı. Semt şimdilerde Boğaz'ın canlı bir eğlence merkezi durumundadır.

Görülmesi gereken yerleri başlıklar olarak verirsek, Hellenik stildeki camii, Taksiarhi Kilisesi, Hellenik tarzdaki Polis Karakolu, Robert Koleji, Boyalı Köşk Kasrı, Ayazma, Eski Arnavutköy Özel Rum Okulu yerine (şimdi Merak

eden Çocuk anaokulu).

Ortaköy; camisi ile ünlü semt/mahalle. Beşiktaş'a bağlı tarihi çok eskilere dayanan yerleşim yeri. Antik çağdaki adı Arkheion, Bizans dönemindeki adının ise Hagios Fokas olduğunu biliyoruz. Semt, bu adı İmparator I. Basileios (hükümdarlığı 867-886) tarafından burada yaptırılan Hagios Fokas Manastırı'ndan almıştır. Bugünkü Ortaköy'ün bulunduğu yerin bu manastırın alanı olduğu tahmin edilmektedir.

Müslüman ahalinin Ortaköy'e yerleşmesi Kanuni Sultan Süleyman devrine rastlar. Dönemin sadrazamlarından Kara Ahmet Paşa'nın kethüdası Hüsrev Kethüda, burada bir hamam yaptırmıştır. Mimar Sinan eseri olan hamamın adı: Ortaköy Hüsrev Kethüda Hamamıdır. 17. yüzyıla gelindiğinde dere içinde bir Müslüman Mahallesi vardı. O yıllarda sahildeki yalılar Çırağan Sarayı'nın inşası sırasında yok edildikleri için hiçbir günümüze kadar gelememişlerdir. İskele ile Defterdarburnun arasında bulunan kesimde Mehmet Kethüda Çeşmesi, Ortaköy Camii, Neşetabad, Esma Sultan Sahilsaraylarıyla, Naime Sultan Yalısı ve Hatice Sultan Sahilsarayı, Fatma ve Zekiye Sultan yalıları ve Defterdar Paşa Camii bulunur.

Beşiktaş Belediyesi'nin 1989-1992 yılları arasında uyguladığı bir proje çerçevesinde meydan düzenlenmiş ve bugünkü görünümünü almıştır. Semtin özellikle 90'lı yıllardan buyana cazibe merkezi haline gelmesinde, üç dini temsil eden, Ortaköy Camii, Hagios Fokas Kilisesi, Etz Ahayim Sinagogu'nun muhteşem yapılarının varlığının da önemi büyüktür.

Bu üç kültürün biraradalığı Ortaköy meydanını ilgi odağı haline getirmiştir. Tüm gün yaşayan bir yer olan meydan ve çevresi hem İstanbulluların hem de kente dışarıdan gelenlerin uğrak yeridir. İstanbul'un en eski yerleşim yerlerinden biri olan Ortaköy, tarihi yapılarıyla da çekim merkezi olmayı sürdürmektedir.

Görülmesi gereken yerlerin başında kuşkusuz, barok mimarisi ve Boğazdaki muhteşem konumuyla Ortaköy Camii, Etz Ahayim Sinagogu, Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi, Hagios Fakos Kilisesi, Yıldız Şale Köşkü, Yıldız Şehir Müzesi ve Feriye Köşkü gelir.

Boğaz'ın Avrupa yakasının diğer "köy" ismiyle anılan semtlerinden biri de, Baltalimanı ile Emirgan arasındaki Boyacıköy'dür. Köyün adı, Sultan III. Selim tarafından Batı Trakya'dan kumaş boyamaktaki ustalıklarıyla tanınmış kişilerin buraya yerleştirilmiş olmasından gelmektedir. Semtte Surp Yeritz Mangantz adlı bir Ermeni Kilisesi vardır.

Diğer bir "köy"lü semt, İstinye ile Kalender/Tarabya arasında yalılarıyla ünlü Yeniköy'dür. Sarıyer İlçesi'ne bağlı bir mahalle olan Yeniköy, fetihten önce viranelikken, Osmanlı döneminde imar edilmiştir. Fetihden sonra buraya ilk gelenler Ulahlardır. Bunlar Romanya'nın Geni bölgesine mensup olan insanlardır. Daha sonra Rumlar gelmişlerdir. Ulahların memleketlerine atfen "Geniköy" dedikleri yerleşim yerine, Kanuni Sultan Süleyman'dan

Yeniköy'de martıların karşıladığı bir sabah.

Ulahların memleketlerine atfen “Geniköy” dedikleri yerleşim yerine, Kanuni Sultan Süleyman’dan sonra “Yeniköy” denmeye başlanmıştır. İlk göçmenlerinden bir yüzyıl sonra, yöreye Doğu Karadenizli denizci ve tüccarlar akın etmişlerdir. Semt 18. ve 19. yüzyılda paşalar, ünlü banker ve Levantenlerin yalıları ile dolmuştur.

sonra “Yeniköy” denmeye başlanmıştır. İlk göçmenlerinden bir yüzyıl sonra, yöreye Doğu Karadenizli denizci ve tüccarlar akın etmişlerdir. Semt 18. ve 19. yüzyılda paşalar, ünlü banker ve Levantenlerin yalıları ile dolmuştur. Yeniköy’ün Bizans dönemindeki adı çok çilek yetiştirilen bir yer olması nedeniyle “Komarodes” di.

Kefeliköy, Sarıyer’e bağlı bir yerleşim yeridir. Hacıosman Bayır’ının Boğaz’ı gören yamaçları üzerine kurulmuş, Cumhuriyet Mahallesi sınırları dâhilinde bir semttir. Bahçeköy, Sarıyer’e bağlı bir mahalledir. Ülkenin çeşitli bölgelerinden göç alan yerleşim yerinin kuruluş tarihi kayıtlarda 1521 olarak gösterilir. Lozan Antlaşmasından sonra mübadil olarak gelen Müslüman Türklerin yerleştirildiği yerlerden biridir. Sınırları içinde Orman Fakültesi, Orman İşletme Müdürlüğü, bentler ve Belgrat Ormanı bulunmaktadır. Sarıyer’e bağlı diğer “köy” isimli yerler: Demirciköy, Uskumruköy ve Zekeriyaköy’dür.

Boğaz’ın Avrupa yakasındaki adında “köy” takısı olan semtler Beşiktaş ve Sarıyer –çoğunluğu Sarıyer’de- ilçeleri sınırları içinde yer almaktadır.

Anadolu yakasına geçmeden önce, Bakırköy’den ve Beyoğlu ile Çatalca ilçelerindeki birkaç “köy” takılı semtten söz edelim: 80’li yılların sonuna kadar İstanbul’un en kalabalık ve yüzölçümü bakımından en büyük ilçelerinden biriydi Bakırköy. Roma dönemindeki adı Hebdomon, Bizans döneminde Makohori (Uzunköy), Osmanlı’da Makriköy, Cumhuriyet döneminde ise, Bakırköy. İlçeye Müslüman ahali 17. yüzyılda yerleşmeye başlamıştır. Sultan II. Abdülhamid döneminde çok gelişen yöre, 19. yüzyıl sonlarından beri ilçe konumundadır.

Yeşilköy, önceki adı Ayastefanos, Bakırköy’ün bir mahallesi. Yeşilköy 1970’lerden önce bir kıyı köy ve dinlenme yeri idi. Eski adı Yeşilköy Havaalanı olan İstanbul’un ve Türkiye’nin en büyük havalimanı (Atatürk Havaalanı) bu semtte yer alır. Osmanlı döneminde bir balıkçı köyü olan Yeşilköy’ün ismi, Aziz Stefanos’a atfen Ayastefanos’dur. Osmanlı Rus Savaşı’nın sonuçlarını kayda geçiren Ayastefenos Antlaşması burada imzalanmıştır. Cumhuriyet döneminde semte Yeşilköy denmesi uygun görüldü. Bu adı o dönemde burada yaşayan ünlü edebiyatçı Halit Ziya Uşaklıgil’in doğasına hayran olduğu için verdiği rivayet edilir.

Bakırköy’e bağlı bir diğer “köy”lü semt, Şenlikköy. 93 Harbi ve Ayastefanos Antlaşması anısına yaptırılan Ayastefanos Abidesiyle adı tarihe geçen Şenlikköy, 1873 yılında Rus ordularının İstanbul’a kadar gelmesiyle bir

süre Rusların egemenliğinde kalmıştır. Abide, I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Sadrazam Mahmut Şevket Paşa’nın emriyle yıkılmıştır. Bu olay, İlk Türk Filmi olarak kabul edilen Ayastefanos’taki Rus Abidesi’nin yıkılışının çekimine kaynaklık etmiştir. Şenlikköy, Rusya’dan kaçan Beyaz Ruslara mekân olmuş, Balkan savaşlarından sonra Türkiye’ye gelen Müslüman Türk nüfusu da buraya yerleşmiştir. Beyoğlu’na bağlı, Hasköy ve Karaköy: Hasköy, Haliç’in güney kısmında Beyoğlu’na bağlı bir semt. Osmanlı döneminde Rum ve Yahudi nüfusunun ağırlıkta olduğu semtin sınırları içinde Rahmi M. Koç Müzesi ve Aynalıkavak Kasrı bulunur.

Karaköy, Galata’nın modern adı. Bölge, Bizans döneminden beri bir liman alanına sahipti. Aşağı yukarı, İsa’dan Sonra 1000 civarında, Bizans İmparatoru, Cenovalı tüccarlara bu bölgede yerleşme ve iş yapma imkânı sağlamıştı. Cenovalılar burada kendilerini ve mallarını korumak için dayanıklı istihkâmlar yaptılar. Bunların ayakta kalmış kalıntıları hâlâ görülebilir. 1500 yılından itibaren, daha çok İspanya’dan göç etmek zorunda kalan Sefarad Yahudileri buraya yerleşti. 19. yüzyılın son çeyreğinde Karaköy bankacılık bölgesi haline geldi. Dönemin Merkez Bankası görevini gören Osmanlı Bankası burada merkezini kurmuş, çeşitli Avrupa ülkeleri sigorta şirketlerinin şubelerini açmışlardı. Semt, 20. yüzyılda ticari faaliyetlerin artmasıyla liman gümrük binaları, yolcu terminali ve deniz antreposu ile genişledi. Karaköy İskelesi Kadıköy’e yolcu taşıyan en önemli İskelelerden biri haline geldi. Devrim (1917) sonrası Rusya’dan kaçan binlerce Beyaz Rus bu bölgeye yerleşti.

Feriköy, Şişli’ye bağlı bir semt; Mösyö Feri’nin köyü. Daha önceki ismi Aya Dimitri (Hagios Dimitrios). Günümüzdeki adı, Sultan Abdülmecid ve onun halefi Abdülaziz dönemlerinde kendisine büyük araziler hibe edilen Fransız tüccar Mösyö Feri’den gelmektedir. Bir başka rivayete göre ise, Ermenice “Veri” kelimesi yukarı anlamına geldiğinden, “Veri” “Feri”ye dönüşüp Feriköy olmuştur. Semt, Rum, Ermeni ve Gürcü asıllı yurttaşların buraya yerleşmesiyle gelişmiştir. Feriköy’ün sınırları içinde o dönemlerden kalma hâlâ ayakta duran birçok tarihi kilise, vakıf okulları ve mezarlıklar bulunur.

Arnavutköy İlçesi: Yazının başında da belirttiğim gibi İstanbul’un biri Boğaziçi’nin Avrupa yakasında bir semt, diğeri Trakya kesiminde bir ilçe olmak üzere iki Arnavutköy’ü vardır. İlçe olanın geçmişini 19. yüzyıl ikinci yarısındaki haritalardan biliyoruz; Arnaout Keyi. İlçenin, kuzeyden Karadeniz’e kıyısı bulunur. Ayrıca, Durusu Gölü’nün doğusu, Küçükçekmece Gölü’nün kuzeyi ve Büyükçekmece Gölü’nün kuzeydoğusu da sınırları içindedir. İlçe, mübadeleden önce 180 haneden oluşan Rum köylülerin yaşadığı bir yerleşim yeri idi. Mübadele protokolünden sonra burada yaşayan Rumlar, Yunanistan’a, Yunanistan’ın Drama bölgesinde yaşayan Türkler de buraya yerleştirildiler.

İstanbul’un Trakya Bölgesi ilçelerinden Çatalca’nın da “köy” ekli semtleri var: Celepköy, Yalıköy, Yazlıkköy gibi.

Kadıköy Boğaz’ın diğer yakasına geçince, bizi, yukarıda yazmaya çalıştığım fıkradaki gibi, her ne kadar, adına “köy” denilse de değme kentlere taş çıkartan Kadıköy’le karşılaşırız. Kuruluş tarihi İstanbul’dan daha eskidir Kadıköy’ünün. Efsaneye göre, kâhinlerden aldığı kehanetle, kent kurmak üzere yola çıkan Byzas şimdiki Sarayburnu mevkiine geldiğinde karşıdaki Khalkedon’a nazar eyleyip, bir de bulunduğu yere bakınca, “Burayı görmeyip de orayı yurt edinenler olsa olsa körlerdir” diyerek yeni şehrinin

yerini bulduğuna karar vermiş; çünkü kâhinler vakt-i zamanında ona “yeni kuracağın yurt, kör-ler ülkesinin karşısında olacak” diye buyurmuş- lar. Kadıköy halkı bu söylenceden pek hoşnut olmazsa da biz tarih sayfalarından süzülüp ge- len bu bilginin yalancısıyız. Rivayetlerden biri de bu adın, Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’a kadı olarak tayin ettiği Hızır Bey’den geldiğidir. Diğer bir tanesi ise, “Kadinköy”den geldiği yolundadır. 21 mahalleli koca bir şehir büyüklüğündeki Kadıköy İstanbul’un en modern ve önemli yer-leşim yerlerinin başında gelir. İlçe, sınırları dâhi- linde, yine adında “köy” takısı olan iki mahalleyi barındırır. Bunlar, geçmişi, tarihöncesi dönemle- re kadar uzanan ancak, yerleşim yeri olarak 14. yüzyıl işaret edilen Erenköy ve Merdivenköy’dür. E-5 karayolu ve Göztepe Semtleri arasında yer alan Merdivenköy İstanbul’un en kalabalık mahallelerinden biridir. Erenköy’ün geçmişi, tarih öncesine dayansa da, yerleşim yeri olarak bilinen tarihi, 14. yüzyıla başlar. 1331’de, Or- han Gazi’nin komutanlarından Konuralp, Kayış Dağı’nın batı eteklerini ve bugünkü İçerenköy bölgesini fethetmişti. Konuralp’in savaşıçı der- vişlerinden Geyikli Baba’nın müritlerinden olan erenlerin öncülüğünde bölgeye gelenler, başta Merdivenköy olmak üzere Erenköy-Göztepe bölgesine yerleştirildiler. 1335’te Tekkebağ Köyü adıyla kurulan ilk yerleşim yeri, Eren Baba ile Ali Gazi’nin yönetimindeydi. 1465’ten sonra bölgenin adına, tapu kayıtlarında Eren Baba’dan esinlenerek “Erenköy” denilmiştir.

Anadolu yakasının Boğaziçi bölümünde ise Üsküdar ilçesine bağlı, Çengelköy ve Vaniköy semtleri vardır. 60’lı yıllara kadar nüfusunun ço-ğunluğunu Rumların teşkil ettiği Çengelköy, Os- manlı döneminde ruh sağlığı yerinde olmayan kalburüstü İstanbulluların tedavi için gönderil- dikleri bir yerdi. Vaniköy ile Beylerbeyi arasında bulunan semt, bir vakitler varsıl insanların yalıla- rının bulunduğu bir yerleşim yeri olarak olduk- ça ünlüydü. Günümüzde geleneksel Boğaziçi yaşantısının izlerine rastlanan ender yerlerden biridir Çengelköy. Burada yetiştirilen salatalık sayesinde semtin adı bütün ülkeye yayılmıştır. “Çengelköy Salatalığı”. Çengelköy’ün ilk adı “Bi- rinci Koy” anlamına gelen Protos Diskos’tu. Vaniköy, Çengelköy ile Kandilli arasında yer alır. Mahmut Nedim Paşa, Kadın Efendi yalısı gibi güzel yalılarıyla ünlü bir Boğaziçi semtidir. Adını 17. yüzyılda yaşamış Vani Efendi’den almıştır.

Kandilli Rasathanesi bu semtin sırtlarında yer alır. Kuleli Askeri Lisesi de Vaniköy’ün biraz ileri- sindedir.

Boğaz’ın ilçelerinden Beykoz’un da adında “köy” takısı olan üç semti vardır: Örnekköy ya da Tepe- tarla, Poyrazköy ve Polonezköy.

Poyrazköy, İlk sakinlerinin Cenevizliler olduğu bilinen yerleşim yerinin kuruluşu altı yüzyıl öncesine dayanır. Köy’ün daha sonraki sakin- leri Bizanslılardır. Rumeli yakasındaki Garipçe Kalesi’nin karşısında bulunan Poyraz Kalesi as- kerî amaçlı yapılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Doğu Karadeniz’den getirilen ahali ile köyün yaşam biçimi tamamen değişmiştir. Poyrazköy, günümüzde, sahil lokantaları, plajları ve piknik yerleri ile de isim yapmıştır. Polenezöy; Polak köyü, eski adı Adampol’dür (Polenezce Adamköy). Adını kurucusu Adam Czartoryski’den almıştır. Köyün arazisi önceleri Saint Benoit Fransız Lisesi’ni yöneten Lazarist rahipleri tarafından çiftlik yeri olarak kullanılı- yordu. Köy, 1830 ayaklanmasından sonra sürgün edilen siyasilere lideri Prens Adam Czartoryski tarafından 1842 yılında kurulmuştur. İlk sakinle- rinin başlıca uğraşısı tarımdı. Daha sonraki yıllar-

da turizm ağırlık kazanmıştır. Köy’ün gelişmesi ve ekonomik koşulların olumlu yönde ivme gös- termesiyle birlikte, yurtdışına göç eden gençleri, Polonezköy’e geri dönmeye ve burada pansiyon, lokanta ve kafeler işletmeye başladılar. Çekmeköy, İstanbul’un Anadolu Yakası’nda yer alan bir ilçesi. Önceleri Ümraniye’ye bağlı bir belediye iken, 2009’da ilçe olmuştur.

Bu yazıyla anlatılmak istenilen aslında İstanbul’un adının takısında “köy” olan ama “köy” kelimesinin çağrıştırdığı anlamın çok öte- sinde yaşantılara sahip olan yerleşim yerleriydi. Ancak “köy” adıyla anılan diğer - gerçekten köy olan- yerleşim alanlarını da şöyle bir sayalım is- tedim örneğin: Karadeniz’in kıyıcığındaki Şile’ye bağlı olanlar: İsaköy, Kadıköy, Kalemköy, Kara- caköy, Kızılcaöy, Koruköy, Osmanköy, Sahilköy (Domalı), Yeniköy.

İstanbul’un köylü semtleri saymakla bitmez, onları tek tek ve de uzun uzun anlatmaya bu dergideki sayfalar yetmez. Yazamadığım pek çok “köy” takılı yer var, kimi büyük, kimi küçük, sözelimi, Sinemköy, Hadımköy Avrupa yaka- sında, Pendik’in Kurnaköy’ü ve Sancaktepe’nin Paşaköy’ü Anadolu yakasında gibi...

KUZGUN ACAR

Yazı: Özgül Özdemir

Bu yazının konusunu, yaşadığı devirde hak ettiği değeri görememiş ve günümüz gençleri tarafından unutulmuş bir adı hatırlatmak dileği oluşturuyor; Kuzgun Acar'a!

Ben Kuzgun Acar adını, onu ballandırarak anlatan bir hocamdan duydum.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında, ataları Afrika'dan getirilen ve artık TC. vatandaşı insanların, mesela Esmeray'ın, nereden geldiklerinin merak edilmesi bahsimizdi. Kuzgun Acar, bu unutulmuş listenin, belki de en yeteneklisi, en tatlı dillisi, en güzel kalplisi, ez cümle en nevi şahsına münhasır olanı demek abartılı olmayacaktır. Özellikle onu tanımış olanları dinledikten sonra.

Kuzgun Acar, daha doğrusu Abdulâhet Kuzgun Çetin Acar, 28 Şubat 1928 tarihinde, İstanbul'da Habeşistan kökenli olduğu düşünülen Ayşe Zehra Hanım ile son İstanbul beyefendilerinden biri olarak nitelendirilen Nazmi Acar'ın oğlu olarak dünyaya gelmiş.

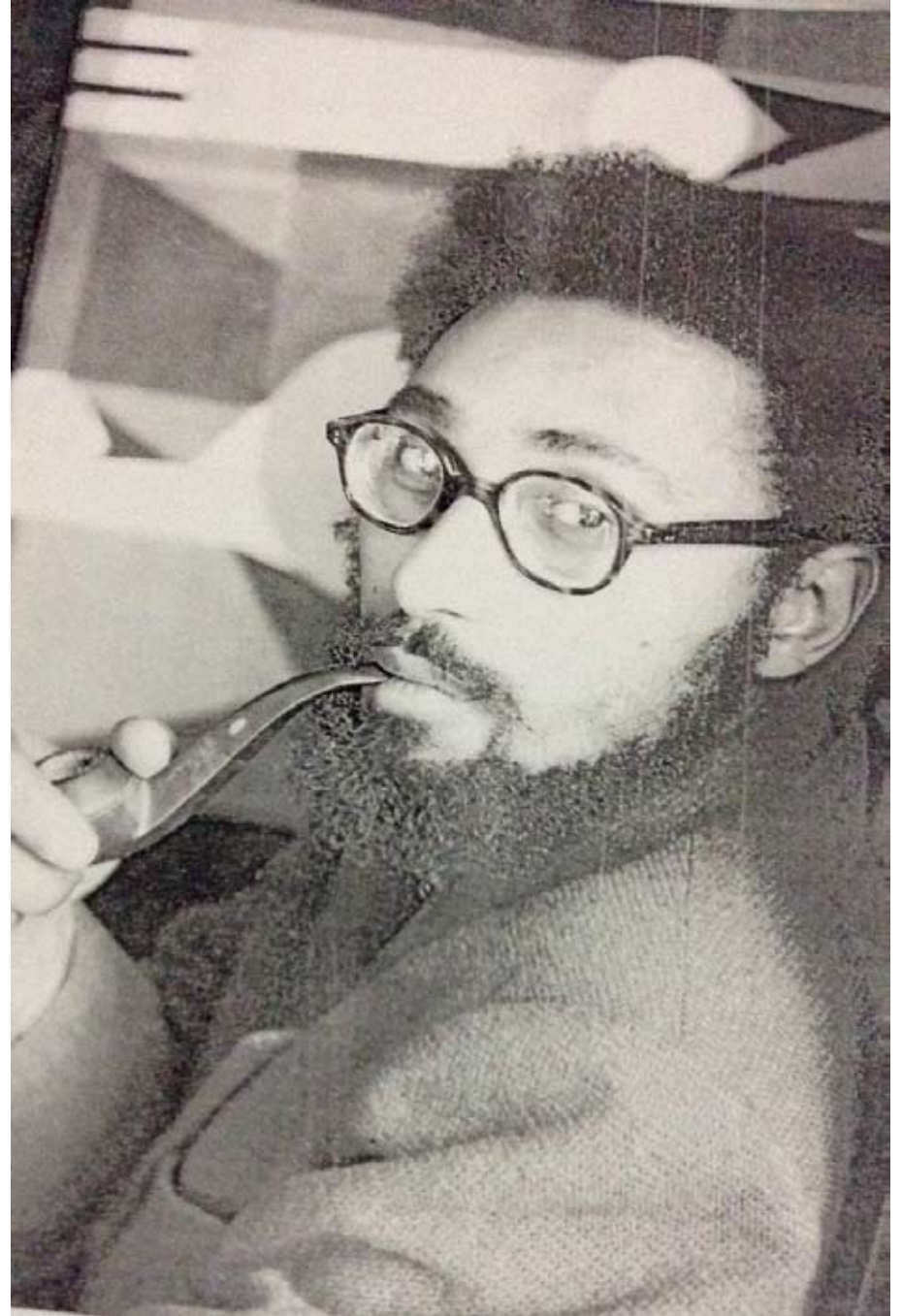
Yaptığım görüşmelerde anne ve babasının tanışma hikâyelerine dair değişik anekdotlar var ancak hepsinin ortak yanı, Kuzgun Acar'ın babasının ihtişamlı yaşamına karşı, yalnız başına siyah bir anne ile fakirlik içinde büyüdüğü gerçeği.

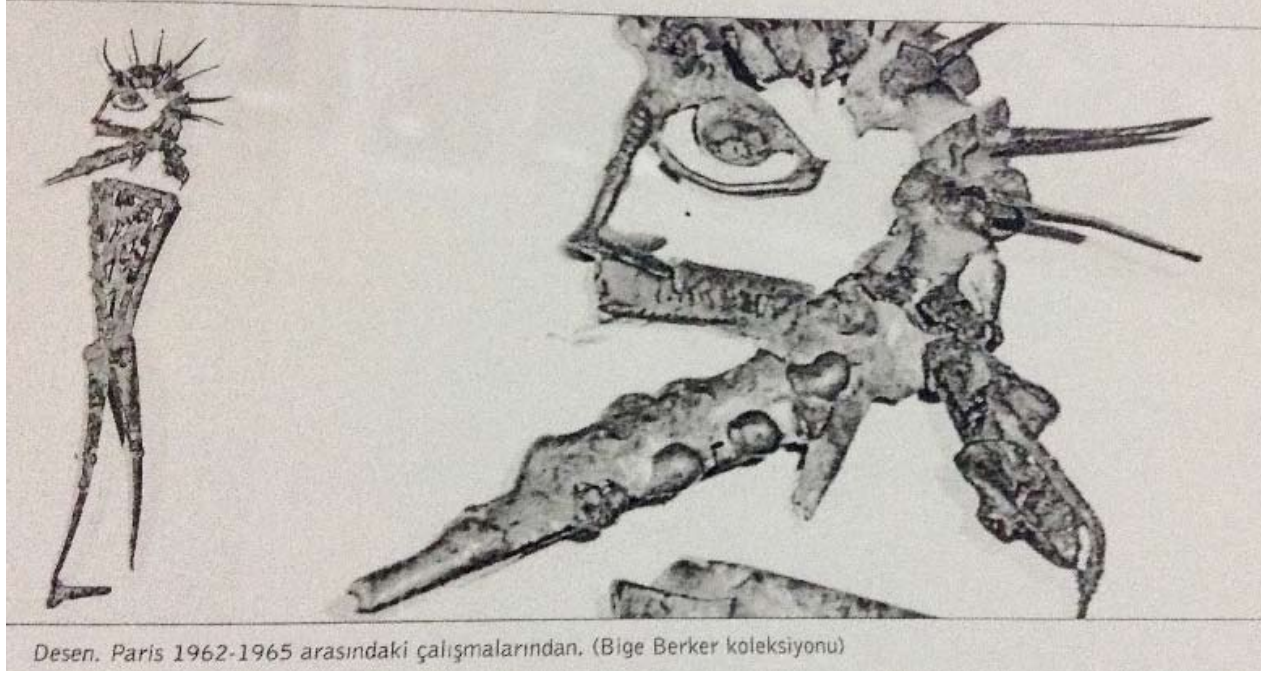
Nazmi Acar, uzunca süre Kuzgun'u nüfusuna geçirmeyi reddetmiş bir baba, Ayşe Zehra Hanım ise ölümüne kadar Nazmi Acar'ın aşkını sayıklamış, elinde ispirto şişesi ile hayata gözlerini yummuş bir anne.

Varlıklı bir babası olmasına karşın annesinin çabaları ile büyüdü Kuzgun Acar. Kendi sözleriyle şöyle özetliyor durumu :“İlginçti aslında yaşamımız. Babam çok olanaklıydı, ama tavırlıydı bize karşı. Ben üç yaşındayken ayrılmışlar. Ben bir işçi ananın çocuğu olarak büyüdüm. Zaten hep otomobil halı yıkadım. Mencusat ustabaşılığı yaptım. Belki de hâlâ süre gelen hırçnlığım bundan geliyor”

On iki yaşında, amcasının zorlamasıyla Kuzgun'u kendi nüfusuna geçiren Nazmi Acar ile Kuzgun'un yıldızları Nazmi Bey'in tavırları yüzünden ölümüne kadar hiç barışmıyor.

Can Yücel, Kuzgun Acar ile olan tanışmalarını anlatırken şunları aktarıyor: “Ben 19 yaşındayım, Kuzgun da 14-15 yaşlarında olmalı. Nazmi

Acar'ın bir teknesi vardı. Fırtına çıkınca Fenerbahçe'ye sığınmış. Nazmi Bey Ankara'da iş takipçiliği yapar. Cazgır bir adam. Kuzgun'u takdim etti. "Bu" dedi "bizim oğlan, Kuzgun." Nazmi Bey çöktü masaya, rakılar geldi. Yemedi içmedi Yahya Kemal'e bastırdı. 'Büyük şair biz yapa yapa bu kuzgunu, Arap oğlunu yapabildik. Sen yapsan kim bilir nasıl güzel bir çocuk olurdu.'

Nazmi Bey'in Kuzgun'a karşı tavrını anlatan örnek maalesef ki bununla bitmiyor ve buraya sıralamaya yetmeyecek kadar da çok.

Kuzgun'u amcası Togo, öğretmenlik yaptığı Sultanahmet'teki İstanbul 1. Ticaret Lisesine kaydettiriyor. Mezuniyetiyle birlikte babası onun için ayakkabı bağı imalathanesi açıyor ve Kuzgun Acar burada çalışmaya başlıyor ama kısa sürede iflasla son buluyor bu girişim.

Daha sonraları ise hiç aklında olmayan bir alanda kendini bulmaya başlıyor Kuzgun; sanatta...

Akademi çevresine girişini şöyle anlatıyor: "Önce ben bilmiyordum heykeltıraş falan olacağımı. Bilemezdim de çünkü hep Michelangelo'lar var zannedyordum yeryüzünde. Onlarla da âşık atamayacağımı biliyordum. Ama o kadar çok seviyordum ki, bir özel uğraş olarak yapabilir miyim diye girdim Akademi'ye. Orada Zühtü Müridoğlu, Hadi Bara diye iki tane kocaman ustanın kocaman yüreğiyle karşılaştım."

Önceleri musallat olduğu atölyelere, daha sonra Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Heykel Bölümü giriş sınavını kazanarak kayıt oldu Kuzgun Acar. 1949 yılında girdiği Akademideki eğitimine 1948 yangınıyla harabe haline gelmiş binada başladı.

1950'li yıllarda Türkiye'nin heykelde soyut döneme girmesi, Kuzgun Acar'ın özgür ruhundan kaçmayacaktı. Ferit Edgü'ye göre o zamanlar Akademi, her şeyden önce bir özgürlük ortamı anlamı taşıyordu. Kendi

kendileriyle ve dünya ile barışık olmayanların birbirlerini buldukları, düşlerindeki dünyayı gerçekleştirdiği bir ortam.

Kuzgun Acar'ın güç koşullarda gittiği okul onu geniş bir yelpaze içindeki sanatkârlar ile de yakınlaştırmış ve ömrü boyunca sürecektir güçlü arkadaşlıklar kurmuştu. Sait Faik'ten Bilge Karasu'ya, Abidin Dino'dan Can Yücel'e.

Akademide okurken Elmadağ'da, annesiyle birlikte iki odalı bir evde kalıyor Kuzgun Acar. Geçmişini masalsı ve abartılarla anlatmayı seven Acar, bu dönemde bar fedailiği dahi yaptığını şu sözlerle dile getiriyor: "Bir de işim ırkımın işlerinden sayılırdı. Bar sahibi memnun, müşteri memnun sürüp gidiyor yaşam." Teninin siyahlığını sürekli köleliğe getirerek kendisiyle dalga geçmeyi tercih etmesi, tüm bakışlara karşı dünyaya karşı duruşunu da ortaya koyuyor Acar'ın.

Eşi Fersa Pulhan Acar benimle paylaştığı bir anekdotta şunları aktarıyor: Gümüşsuyu'nda oturdukları zaman, Kuzgun Acar, Ankara'dan gelecek olan dostlarını karşılamak üzere Taksim Meydanı'na gider, arkadaşının valizini almak ister, arkadaşının vermemesi üzerine "İrkımın işlerini bana bırak, bu benim ırkımın işi" der. Fersa Pulhan Acar, diğer anekdotlarında onun, rengi nedeniyle, değişik tavırlarla karşılaşmasını alaya aldığını aktardı. Mesela, Kuzgun'u gördükleri zaman paltolarının düğmelerini tutan insanlara yaklaşarak, "Teşekkür ederim, şimdi dileğiniz yerine gelecek efendim" diye takıldığını anlatıyor.

Çalışmaları sırasında Haliç'teki gemi söküm atölyelerinde dolaşmaya ve demir malzeme ile tanışmaya başlıyor Kuzgun. 1951 yılında Kallavi Sokak'ta açılmış olan Maya Sanat Galerisi'nde 1952 yılında üçüncü sınıf öğrencisiyken ilk sergisini açıyor. Bu sergide, yontma kadın heykellerinin yanı sıra, tahtadan yaptığı figüratif ve dekoratif işlerini de sergileme fırsatı buluyor.

T.C.	Soyadı	Acar.
Adı	Abdulâhet Kuzgun Çetin	
Erkek mi Kadın mı	Erkek	
Babasının adı	Abdussamet Nazamettin	

Yunus Kaşıkçı

9.999.999 M. hahitliyi! Endere
remmede yosyarsay. Megetkay yalauy, re
Vous êtes prié d'assister *gidecek anıymayın* 9.999.999
au vernissage de l'exposition *Aug. 1971*
KUZGUN ACAR
Prix de la Ville de Paris à la 2e Biennale
le 4 Octobre 1962 à 19 heures 30
MUSÉE D'ART MODERNE
DE LA VILLE DE PARIS
INVITATION POUR DEUX PERSONNES • VALABLE POUR UNE VISITE
Paris Modern Sanatlar Müzesi'ndeki serginin davetiyesi. (Davetiyelerin üzerinde Kuzgun Acar'ın Buge Bener'e yazdığı notlar yer alır.)

1950'lilerin başında sanatta soyut çalışmalar önem kazanmış, resim ve heykelin artık bir düşünce işi olduğu vurgulanmaya başlanmıştı. Kuzgun ise hem Maya Sanat Galerisi'nde bulunduğu ortam, hem de hocası Hadi Bara nedeniyle soyut sanat tartışmalarıyla oldukça erken tanışmıştı.

1953 yılında Akademi'den "Yüksek Heykeltıraş" olarak mezun olan Kuzgun, on sekiz aylık askerliğini Silivri-Selimiy'e'de tamamladı. İstanbul'a yakın olması sebebiyle çevresinden kopmadı ve 1954 yılındaki sanat etkinliklerine büyük ölçüde katılabildi.

1954 yılının hareketli ortamı içinde Kuzgun Acar, "Beşinci Uluslararası Sanat Eleştirmenleri İstanbul Kongresi" kapsamında, Güzel Sanatlar Akade-

mi Taut Atölyesi'nde düzenlenen "2. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Türk Resim ve Heykel Sergisine "ip, bakır ve kepe sapı" adlı işiyle katıldı.

1955 yılında ilk evliliğini, Münire Abduşef ile yaptı. Münire Hanım'ın verdiği piyano dersleri ve babasının Bostancı'daki evinde ikamet ederek geçindikleri yıllarda, Kuzgun Acar kendini çalışmalarına verdi.

1961 yılında, ona Paris'ten birincilik ödülünü getirecek olan çalışmasına Bostancı'daki bu evin bahçesinde hazırlandı. Bu ödüle kadarki boşlukta Maya Galerisi'nde ikinci sergisini açtımış, 1956 yılında ise Venedik Bienenli'nde telden yaptığı bir heykeli sergilenmişti. 1961 yılında II. Paris Bienenli sergisinde yer alan paslı demirden oluşan yontusu ile birincilik

Yunus Acar babasıyla. Kanlıca. Fotoğraf:

ödülü kazanarak adını dünyaya duyurmayı başarmıştı.

Kuzgun Acar büyük ödülü kazandığında 33 yaşındaydı! Birincilik ödülü olarak Paris'te bir yıl burslu kalma ve Modern Sanatlar Müzesinde bir sergi açma hakkı kazanmıştı.

Paris'te bulunduğu sırada ikinci eşi Bige Berker ile tanıştı. Burada 31. Venedik Bienali kapsamında düzenlenen Venedik Devlet Resim Sergisine katıldı ve mansiyon kazandı.

1964 yılında, Fransa'daki geçim sıkıntısından dolayı İstanbul'a dönmüş, bu sırada birinci eşinden boşanmıştı.

Bige Berker'in aktarımıyla, İstanbul, Kuzgun'u Paris'teki başarılarından ötürü ayaklarının altına kırmızı halı sererek karşılamamıştı! 1966'da Bige Berker ile evlenmiş ve oğulları Emre Yunus dünyaya gelmişti.

Kuzgun Acar büyük ödülü kazandığında 33 yaşındaydı! Birincilik ödülü olarak Paris'te bir yıl burslu kalma ve Modern Sanatlar Müzesinde bir sergi açma hakkı kazanmıştı.

1966 yılında, Kadıköy'deki Tatlıcılar Binasına panolar yapmış, aynı yıl içinde Sinamatek çevresinde bir araya gelen "Tanık Sinema" topluluğu içinde yer almıştı.

Temmuz ayında Ankara'da Kızılay Meydanı'ndaki Emek İş Hanında "Türkiye" adlı duvar heykelini ve İstanbul Manifaturacılar Çarşısı için büyük boyutlu soyut duvar kompozisyonu yapmıştı.

Daha sonraları tiyatroyla ilgilenmeye başlayan Kuzgun Acar, üçüncü eşi Fersa Pulhan ile tanışmıştı. Bu yıllarda Kuzgun Acar tiyatrolar için masklar yapmaya başlamıştı. Kuzgun Acar, bundan sonra Hakkari'de belgesel film çekiminden, sokak tiyatrosuna kadar sanatın birçok dalı ile ilgilendi.

Kuzgun Acar'ı anlatmak buradaki sayfalara sığmayacağından, yazımı maalesef sonlandırmak zorundayım.

Kuzgun Acar'ın, sanatla işlediği yaşamı 4 Şubat 1976'da Arnavutköy'de hiç beklenmedik erken bir ölümle son buldu.

Umuyorum ki bu yazı Kuzgun Acar'ı hatırlamak adına küçük bir adım olur.

SARAH BERNHARDTH

İmparatorların Viva Diye Bağırıldığı Bir Diva

Yazı: Sevda Kaynar

Efsaneleri anlatmak kolaydır. Olaylar birbirini izler, mitolojik kahramanların olağanüstü serüvenleri bir masal atmosferi içinde sizi heyecanlara sürükler. Zaten gerçek olmadığını bildiğiniz olay örgüsü sizi inanmak zorunda bırakmadığı için rahatlıkla kendinizi efsanelerin büyüdü dünyasına bırakırsınız. Ama bazı efsaneler vardır ki onların gerçekliği sizi ürpertir, yaşam serüvenlerine inanmakla inanmamak arasında gidip gelirsiniz; o efsanenin zamanları aşıp gününüze kadar gelen ihtişamı karşısında hayret ve saygı duyar, mucizelerle beslenen olağanüstü yeteneklerin tarihi renklendirdiğini düşünürsünüz. İşte o efsanelerden birinden söz edeceğiz şimdi. Zamanının divası, büyük sanatçısı, bazen hor görülen ama çoğu kez kırılların, prenslerin önünde diz çöktüğü, sokak kadınlığından tarihin görüp görebileceği en yetenekli sanatçı unvanına erişmiş bir kadın bu; Sarah Bernhardt, efsanevi Sarah Bernhardt.

Mark Twain şöyle der: “Beş tür aktris var: Kötü aktrisler, ortalama aktrisler, iyi aktrisler, büyük aktrisler ve Sarah Bernhardt. D.H. Lawrence ise şunları söylüyor: “İşte orada, bütün canlılarla ortaklaşa taşıdığımız, ancak bütün karmaşıklığı ve anlaşılabilirliğiyle içimizde toplanan o vahşi duygunun vücut bulmuş hali. Şu an onu düşündüğümde, onu izlediğimde göğsümde asılı kalan ağırlığı hissedebiliyorum. Bir akşam için bu kadarı çok fazla...”

1885'te genç Sigmund Freud ofisine yıllarca orada duracak bir Sarah Bernhardt portresi asmış ve şunları söylemişti: “O Sarah nasıl oynuyor öyle. Tatlı, titreyimli sesinin ilk sözcüklerinden sonra sanki onu yıllarca tanıyormuş gibiydim.” Sarah Bernhardt hakkında söylenmiş yazılmış sözleri toparlarsak belki ciltlerce kitap çıkar. Gelin isterseniz onun yaşadığı büyüdü çağa bir göz atalım ve savaşlarla, acılarla bir yandan da kıyasıya eğlencelerle dolu bir çağı Sarah Bernhardt figürüyle birlikte tanıyalım.

1800'lerin ikinci yarısı. Paris... Paris and the Parisians adlı kitaptan küçük bir alıntı: “Her şeyin göze hitap etmesinin hedeflendiği bir kentte,

her şeyin latif bir süs eşyasına dönüştürüldüğü, dükkânların ve kafelerin peri şatolarının havasına büründüğü böyle bir kentte attığınız her adımda ya da arabanızın tekerlerinin her dönüşünde, tasviri mümkün olmayan görüntü ve kokular karşısında şaşırıyor ve tiksiniyorsunuz.” İşte böyle bir Paris. Her şey ortada ve keşmekeş içinde. Saç kestirmek ya da diş çekirmek için berber ya da doktor aramanıza gerek yok. Sokaklar dolusu dişçiler, her köşe başında berberler. III. Napolyon'un Amerikalı dişçisinin söyledikleri o günün Paris'ini gözler önüne serer: “Diş çekimleri... Kurbanların haykırıışlarının davulların gümbürtüsü, zillerin vuruşu ve zevkten dört köşe kalabalığın kahkahalarıyla alkışları tarafından boğulduğu sokak köşelerinde yapılıyordu.” Ayın parladığı gecelerde ışıkları yakılmayan Paris. Ama çağına aydınlık veren öyle kişiler yaşıyor ki bu Paris'te, Sarah Bernhardt için hepsi yolun başlangıcı anlamına geliyor. George Sand, Victor Hugo, Balzac, Stendhal, Flaubert, Proust... Bu sanatçılar Paris'i içine çekmiş sefahatin karanlık dalgalarında kabaran köpükleri andıran kadınların yükselişi ve alçalışlarıyla doluyorlardı sayfalarını.

O kadınlardan birisi de Sarah Bernhardt'ın annesi Julie, Hollandalıların dilindeki adıyla Youle'du. Gündüzleri dikiş dikiyor geceleri ise “la vie galante” bir yaşam sürüyordu. Görünüşte düşmüş bir kadındı ama inanılmaz hırslı idi. Paris'in tam bir çürümüşlük içindeki kenar mahallelerinden sıyrılıp, 1850'den başlayarak sosyete kabul gören hayat kadını haline gelmesi gerçekten büyük bir hırstan başka neyle açıklanabilir ki?

O günün Paris'inde Youle durumundaki kadınlar, sosyetenin kapılarını da açmışlarsa kendilerine, büyük bir hoşgörü ve sevgiyle karşılanırlardı. İşte Julie yani Youle'un evi ünlü yazarlardan tutun da prenlere kadar kaymak tabakanın toplandığı bir yer haline gelmişti zaman içinde. O tarihlerde Sarah altı yaşındaydı. Brötanya sahilindeki Quimperle yakınlarında bir sütannenin evindeydi. Bildiği tek dil olan Brötanca ile malsallar, büyüdü hikâyeler dinlerdi ve bu hayaller dünyası geleceğin oyuncusuna harika bir zemin

sağlıyordu kendini başka başka kimliklerle sunması açısından.

Bir gün Sarah bu evde talihsiz bir kaza yaşadı. Oturduğu yüksek sandalyeden ayaklarının dibinde yanan ocağa düştü. Sütannenin kocası onu kurtarmasaydı belki ya ölecek ya da yanıklar içinde kalan bedeni ona sahneye çıkma şansını vermeyecekti. Anne ve teyzeler köye geldiler hemen. Teselli günleri çabuk bitti ve döndüler. Sarah sütannesi de ölünce onun kocası ile birlikte Provance Sokağı'nda penceresiz bir eve taşındı. Ama artık dayanamıyordu. Kendini penceresiz evin balkonundan attı. Engin hayal gücü bu düşüşü ölümcül bir kaza gibi gösterdi. Sonunda annesi ile birlikte kalmaya başladı. Sarah Bernhardt, hayatının oyunculığa giden yolunda ilk adımları atmıştı.

Sarah'ın annesi Youle onunla ilgilenen bir kadın değildi. Hayatını seyahatler, sosyete partileri ve her zaman değişen sevgililerle dolduran bu kadın Paris'te edindiği popülariteyi asla bırakmak niyetinde değildi. Üstelik şimdi bir de bebek doğurmuştu. Sarah yedi yaşında iken doğurduğu Regine ile aşklarına kucağında bir bebekle Madonna tablosu çiziyordu ama Sarah

bu tabloyu bozduğu için onu ilk fırsatta Fressard kurumuna okumaya yolladı. Orada iki yıl geçirdi Sarah. Okuma yazma ve dikiş nakış öğrendi. Ama bir gün okula gelen Comédie Française'nin yıldızı Stella Colas onun için bir dönüm noktası oldu. Artık bütün dileği konservatuara gitmek, onu bir an önce Hollandalı zengin bir adamla evlendirmek isteyen annesine bir yıldız olduğunu kanıtlamaktı.

O günlerin Paris'inde sanatçı olmak aynı zamanda nüfuslu birinin himayesi altına girmekle eş anlamlıydı. Ciddi ve ağırbaşlı hanımlarından bıkan soylu Paris erkekleri sevgililerini hep tiyatrodan seçiyorlardı.

Sarah ve Konservatuar Bir Yıldızın Ufukta Belirdiği İlk Anlar

Annesinin salonunun devamlı müdavimlerinden olan Morny Dükü Sarah'a konservatuar sınavlarına girmesini söyledi ve sınavda elbette ki onun ismi Sarah için bir geçiş bileti oldu. Morny Sarah'ın bir Comédie Française oyununu seyrettiği takdirde zaten oyunculuk konusunda karar vereceğini anlamıştı.

Bir gece Dumas ile birlikte Moliere oyununu seyreden Sarah, çılgın hıçkırıklara boğuldu. Onun yeri sahneydi. Başka hiçbir yer olamazdı. Ve Sarah Paris'in tarihi drama ve müzik konservatuarı olan Conservatoire de Musique et Declamation'a girdiğinde belki kendisi bile büyük bir yıldız olacağını, tarihin görüp görebileceği en büyük hayranlıklarla kuşatılacağını bilmiyordu. On altı yaşındaydı ve Comédie Française'e bir adım daha yaklaşmıştı.

Konservatuar bir yığın umutlu öğrenciyle doluydu. Dramatik ve komik sahnelerde oynamayı gerektiren yıllık sınavlar Paris tiyatrolarının pasaportlarıydı. 1861 yılında Sarah trajedi dalında bir ikincilik ve komedi dalında da onur verici bir övgüye sahip oldu. İkinci yılda da birçok ödülün sahibiydi. Ama bu yetmiyordu ona. Gelecekteki müthiş başarıları bugünden görmüşçesine ve hayatın hep başrollerinde oynayacağını bilmişçesine daha o günden en önde, tüm alkışların hedefinde olmak istiyordu. Konservatuardaki iki yıl boyunca rol oynama derslerinde, öğrenci temsillerinde temel teknikleri öğrendi. Yetmişli yaşlarını sürerken tüm deneyimlerine dayalı L'Art du Theatre: La voix, La Geste, La Prononciation yazdı. (Tiyatro sanatı, ses, jest, telaffuz) Bu kitabında gerçek oyunculuğun kendini aramaktan ve yaratmaktan geçeceğini yazıyordu. Sarah Bernhardth yaşamı boyunca kendini aramış ve yaratmıştı zaten.

Okulu bitirdiğinde yine Morny Dükünün yardımıyla Comédie Française'de bir rol buldu. O günlerde böyle bir şans ancak çok ünlü tanrı-

ğı olan birisine çıkabilirdi. Onca tiyatro, onca gösteri yeri içinde Comédie Française ünlü olmak isteyen her sanatçının rüyası, hedefi ve en büyük arzusuydu. 11 Ağustos 1862'de Sarah tiyatro geleneğinde adet olduğu üzere çok kısa bir zaman dilimi içerisinde icra etmesi gereken üç farklı rolden birisi olan Racine'in İphigenia'sında başrole çıkacaktı. O sırada Sarah kendisini her oyununda bırakmayacak olan Trac yani sahne korkusunu keşfetti. Bütün rollerinde sahneye adım atmadan önce başlayan bu sahne korkusunu inanılmaz yeteneği ile yenmeyi başardı. Ama ilk oyununda tutuktu henüz. İşte ilk oyunundan sonra aldığı alkışların ardından Paris'in en güçlü eleştirmeni Francisque Sarcey şunları söylüyordu: "Matmazel Bernhardt... İnce beli hoş yüzüyle uzun, çekici bir genç kadın. Yüzünün üst kısmı dikkat çekecek kadar güzel. Oyunu iyi götürüyor ve sözcükleri mükemmel bir netlikte telaffuz ediyor. Şimdilik söyleyebileceklerim bu kadar..."

Bu nazik sözlerin ardından Sarah üçüncü çıkışı olan Moliere'in "Bilgiç Kadınlar" daki rolüyle Sarcey'den adeta bir darbe yedi. Sarcey herkesi kötülüyor ve Sarah eğer tiyatrodaki kalırsa geleceğinin iyi olmadığını söylüyordu. Comédie Française'deki bu ilk günler ve sonraki tüm çalışmalar Sarah'ı mutsuz etti sadece. İleride en büyük yıldız olacağı tiyatrodan ayrılışı ise trajik bir olaya dayanıyordu. 15 Ocak 1863'te Moliere'in onuruna yapılacak bir törene Sarah kardeşi Regine'i de götürdü. Regine bu tören sırasında tiyatronun önde gelenlerinden biri olan Madame Nathalie'nin eteğine basarak onu düşürdü. Yaşlı ve cadaloz bir kadın olan madam çocuğu yere itti. Sarah bu manzara karşısında çıldırdı ve kadının suratına iki tokat attı.

Sarah Madame Nathalie'ye vurmuş ve dünya da ona vurmuştu. Artık dük Morny de ona yardım edemezdi. Sarah tiyatrodan ayrıldı. Arkadaşı Marie Colombier ile gününü gün etmeye başladı. Ama bu yaşantının onu hiçbir yere götüremeyeceğini de biliyordu. Eşlerini sıkıcı, tiyatro sanatçıları hayat kadını gibi gören ikinci İmparatorluk'un kudretli erkek egolarına boyun eğmeyecek kadar sabırsız ve gururlu karakteri ona yeni yollar denemesini öğütüyordu. Ve bu erkekleri kullanması gerektiğini de anlamıştı. İlk aşığı Paris sosyetesinin gözde yüzbaşı Emile de Keratry ile başladığı arkadaşlık ona Malesherbes bulvarında bağımsız bir girişe sahip bir oda kazandı. Artık daha özgür ve daha rahattı. Mart 1863'te Paris'in en moda tiyatrosu Gymnase'de ufak roller oynamak üzere işe alındı. Burada kimi keyifli kimi sıradan yedi rolde oynadı. Comédie Française'de oraya özgü kendini

üstün gören soğuk tavır nedeni ile kaskatı kesilen Sarah şimdi Gymnase'nin ciddiyetsizliğinin çok üzerinde karşıt bir idealizm buldu. Trajedinin gelecekteki kraliçesi kabarcıklar çıkarmayı değil, fokur fokur kaynamayı diliyordu. Ancak "Un baiser? Oh non! Non! (Bir öpücük mü, hayır hayır) diye şarkılar söylediğinde çıkan bu küçük baloncuklardı ne yazık ki. Çok sıkılıyordu bir yandan da. Ani bir kararla her şeyi bırakıp İspanya'ya gitti. Annesi hastalanınca geri döndü. Ve 1864'te tek oğlu Maurice'i dünyaya getirdi.

Oğlunun babası tam olarak bilinmedi hiçbir zaman. Neşeli zamanlarında babanın Gembetta mı, Victor Hugo mu, General Boulanger mi yoksa Clerance Dükü mü olduğuna karar veremediğini söylerdi. Ama asıl bilinen, babanın Brüksel'de bir baloda tanıştığı Prens de Ligne olmasıdır. Sarah belki de yaşantısındaki tek gerçek aşkı olan presten onun sadakatsizliği yüzünden ayrılmak zorunda kalmıştı. Bir çocuğunun olacağını söylemesi bile Ligne'yi Sarah'ı terk etmekten alıkoymamıştı.

Divalığa Giden Yol... Bir Efsane Doğuyor

Oynama, taklit etme ve yapmacıklı davranış arasında kan bağı vardır. Bu üçü de Sarah'da Tanrı vergisi idi. Yaşamının pek çok hikâyesi gerçekten olmuş mudur yoksa kendisi mi uydurmuştur bu nedenle bilinmez. Ama yarısı uydurma bile olsa onun hayatının bilinen her yanı bir serüven, sıradan bir insanın hayalinde bile göremeyeceği tutkularla örülmüş bir şiirdir. Onun yaşamını tarihleri takip ederek anlatmak buraya sığmayacak kadar büyük bir kaynak gerektirir. Ama Sarah'ı

Sarah yapan olayları anlatmak bile bu hayat hakkında fikir verir okuyucuya.

Sarah bir tutku insanıydı. Yaşamı boyunca çocuğunun babası dahil pek çok erkeğe pek çok vazgeçiş yaşayacak kadar büyük sevgilerle bağlandı. Ama hiçbir erkek onun sanat dehasına, gücüne ve yaşam renkliliğine ulaşamadı. Büyük aşklarından birisi ayrılışından on yıl sonra büyük zafer havaları ile döndüğü Comédie Française’de tanıştığı Jean Mounet Sully isimli aktördü. Tiyatroda uzun yıllar adını en önemli aktörler arasına yazdıracak Mounet ile Sarah’ın ilişkisi inişli çıkışlı iki yıl sürdü. Ama sonra öteki aşkları gibi bitti. Sarah yine kendinden çok şey vermiş ama karşılığında kendisine göre sönük olan bir karakterden beklediği coşkunlukta bir sevgi bulamadığını düşünerek ondan kopmuştu. Daha sonra pek çok ünlü isim girdi hayatına.

1882’de kendinden oldukça genç Yunanlı aktör Aristidis Damala uğruna Saint Petersburg’a gösteri yapmaya gitti. Orada inanılmaz bir ilgi ile karşılandı. La Vie Parisienne Sarah’ın zalim Kazaklar eşliğinde imparatorluğa ait bir arabayla stepleri geçişini gösteren bir karikatür yayınladı. Kışlık saraydaki ilk gösterimde La Passant’ı, Phaidra’nın iki bölümünü oynadı. Çar III. Aleksandr onu tebrik etmek için geldiğinde zarif bir reveransla eğildi. Ama koca Rusya’nın imparatoru itiraz etti: “Hayır, hayır. Önünüzde eğilmesi gereken asıl biziz.” Bütün saray erkânı onu davet etmek için can atıyordu. Ama karşı

görüşte olanlar da vardı. Odesa ve Kiev’de arabası Yahudi karşıtlarınca taşlanmıştı. Karşıtlardan birisi de ileride Rus geleneksel tiyatrosunun kurucusu olarak adını edebiyat tarihine yazdıracak olan genç bir muhabirdi. Anton Çehov. “Eğer onun hakkında yazılmış her şeyi üst üste yığıp satsaydık ve eğer satıştan elde edilecek geliri Hayvanları koruma derneğine bağışlasaydık atlarla köpeklerle Olivier’in yerinde ve Tatar’ın yerinde öğlen akşam ziyafet çekebilirdik.” Rusya’da âşığı Damala’yı eğitmeye çalışan Sarah sonunda onunla evlenmeyi de başardı. Ama bu evlilik kısıtlı bir yeteneğe sahip Damala’ya alay ve küçük görmelerden başka bir şey getirmedi. 1882’de birlikte sergiledikleri Kamelyalı Kadın piyesi ile şöyle alay ediyordu Paris gazeteleri. “Mösyö Sarah Bernhardt’ın Kamelyalı Kadın’da Madam Sarah Bernhardt ile büyük aşkını görme fırsatını yakaladık.” Sonunda kocasının sınırlı yeteneğini anlayan Sarah onu “Fedora’da” yanına bile yaklaştırmadı. Yazar Sardou Fedora’yı anlatırken sanki Sarah Bernhardt’ı anlatmıştır. “O dişiliğin vücut bulmuş halidir. Bir bakmışsınız sevecen ve nazik, bir bakmışsınız gönül çelen ve kedimsi. Kıvrak zarafetiyle bir engereğin yılankevi hareketleri! Baştan aşağı ihanet ve baştan aşağı sadakat. Erkek zihniyle çocuksu hurafenin bir karışımı. Gözler öylesine derin ki insanın başını döndürüyor. Öyle bir ses ki içimizde bilinmedik telleri titretiyor; Doğu’nun uyuşukluğunu çözülmez bir biçimde Paris’in inceliğine bağlıyor. Duyarlı bir kadın. Ki bundan kuşku duyulmaz.” Sarah artık bütün dünyanın hayranlığını kazanmış bir kadındı. O günün çok da gelişkin olmayan iletişim dünyasında onun haberleri gazeteleri süslüyor, her hareketi olay oluyor, ne yapsa manşetlerde yerini alıyordu. Gittiği ülkelerde binlerce kişi kuyruklara giriyor, onun temsillerini seyretmek için günler öncesinden yüksek fiyatlara biletler alıyorlardı. Sarah ve kumpanyası savaşlarla, siyasal çalkantılarla boğuşan bir dünyanın tiyatro sahnelerindeki unutuş ve kendinden geçiş haliydi. Bu arada büyük masraflara da giriyordu. Yeni evinin inşaat masraflarını karşılamak üzere Brüksel ve Kopenhag’a gitti. Tren istasyona girerken onu binlerce kişi karşıladı. Herkes Viva Sarah Bernhardt diye haykırıyor, onu görmek için trene hücum ediyordu. O gece Royal Tiyatro’da Adrienne Lecouvreur performansını muhteşem bir izleyici önünde oynadı. Danimarka Kraliçesi ve Kralı; kızları, Galler Prensesi Aleksandra; Rus kraliçesi Olga ve oğulları, Yunanistan Kralı I. Georgios... İnsanlar kendilerinden geçmişlerdi ve ellerindeki buketleri sahneye fırlatıyorlardı. Kral XI. Christian Sarah’ı elmas kakmalı bir Order Of Merit (Liyakat nişanı) ile ödüllendirdi.

Kopenhag’da Sarah, onuruna verilen büyük ve muhteşem partiye katıldı. Partide Prusya Büyükelçisi Baron Magnus kadeh kaldırdı. “Fransa’ya içiyorum. Bize bu kadar büyük oyuncularını veren Fransa’ya.” Fransa Prusya savaşının sonunda Alsace ve Lorraine’in kaybını içine sindirememiş ve o büyük savaşta Odeon Tiyatrosu’nda yüzlerce yaralıya bakmış Sarah ayağa kalktı: “Evet,” diye haykırdı, sesinin en Racienvari tonlamasıyla. “Haydi Fransa’ya içelim, ama Fransa’nın tamamına ekselansları Prusya büyük elçisi.”

Bunun üzerine orkestra La Marseillaise’i çalmaya başladı. Kopenhag’dan hummalı Viva France haykırışları ile ayrılan Sarah artık Fransa’nın da bir sembolü idi. Bu yolculuk sırasında onun temsiline gitme fırsatı bulamayanlar tren yollarına diziliyorlar ve makiniste yavaş geçmesini belirten işaretler yapıyorlar, Sarah’ı uzaktan olsa bir kere görmek için raylarda hayatlarını tehlikeye atıyorlardı.

Sarah temsiller vermek üzere İngiltere’ye de gitti. Yine büyük coşku, yine o çok ciddi İngilizleri bile heyecana boğan parlak yıldızın sisli İngiliz göklerinde süzülmesi. “Folkston’a vardığımızda genç bir adam kucak dolusu zambağı önüme fırlattı diye yazar Sarah anılarında. “Herkes tepeden bakıyordu. Işıltılı gözleri ve uzun saçları ile Alman bir öğrenciye benziyordu; ancak o bu yüz yılın en büyük şairlerinden birisiydi, ne yazık ki eziyet gören ve aptallığı yüzünden yenilgiye uğrayan dahi bir şairdi. O Oscar Wilde idi.” Sarah’ın hayatına giren ünlüler o yüzyılın dâhileriydi aynı zamanda. Victor Hugo’nun ünlü eseri Hernani’yi oynadıktan sonra ertesi sabah kapısına bir pusula ile birlikte bir armağan geldi. Satırlar Victor Hugo’ya aitti. “Madam: harikaydınız ve büyülediniz; beni, bu eski savaşçıyı duygulandırdınız. İzleyicilerin coştığı, mest olduğu ve uygulandığı bir anda ağladım. Bana döktüğünüz gözyaşı sizindir ve onu ayaklarınızın dibine bırakıyorum.” Şairin gözyaşı ince bir zincirin ucunda sallanan armut biçimli bir elması.

Amerika’nın Sanatla Keşfi, Sarah Amerika’da
15 Ekim 1880 günü Sarah kulaklarına kadar beyaz bir kürke sarınmış olarak kendisini New York’a taşıyacak olan yarı yelkenli yarı buharlı külüstür bir tekne olan L’Amerique’ye bindi. On beş yaşındaki oğlu Maurice’ten ayrılmanın üzüntüsünü yaşıyordu ve dostları bu külüstür geminin okyanusu aşamayacağını söylemişlerdi. Ama o daha ilk yapılışında bir balona binmiş, km’lerce uçmuş, çevresini şaşkınlık ve hayranlıkla büyülemiş bir kadındı. Amerika ise bambaşka bir serüven olacaktı. Birkaç günlük deniz tutmasından sonra onunla gelen Marie Colombier ve son âşığı Angelo ile provalara başladı.

Amerika'da büyük bir coşkuyla karşılandı. Çünkü emperzaryosu Jarrett o gelmeden iki ay öncesinden başlayarak el ilanları afişler dağıtmıştı New York'un dört bir yanına. Kendisi için özel olarak döşenmiş oteline geldiğinde bu muazzam kalabalık bir o kadar da o geniş uçsuz bucaksız Amerika imajından korkmuş gibiydi Sarah Bernhardt. Ama sonra tam 27 eserde oynadı. Onun rol aldığı oyunlarda biletlerin parası iki katına çıkıyordu ve Sarah umduğu parayı kazanmıştı. Bütün harcamaları başkaları tarafından seve seve karşılanıyordu. Hakkında tekerlemeler yayılıyordu her yere.

"Bu ülkeye hoşça kal dediğimde Biliyorum ki ağlamaktan gözlerim kör olacak Ama ceplerimde hatıraların en tatlısı Yığınla dolar bulunacak."

Sarah New York'ta çok ünlü biri ile de tanıştı. Işığın kralı Thomas Alba Edison. Edison onu son icadı gramofon ile tanıştırdığında adeta büyülendi ve ilk kaydını yaptı. Phaidra'dan birkaç dize. Edison da Yankee Doodle Dandy şarkısını söyledi. Bir büyük âlim, bir büyük sanatçı ve bir büyük icat. Tarihin en önemli anlarından biri olsa gerek. Gezi Boston, New Haven, Hartford durakları ile devam etti. Kiliseler Sarah'ın temsillerine gidilmemesi yolunda halkı uyarıyor ama büyük ilgi ve sevgi giderek büyüyordu. Kanada da Montreal piskoposu o gelmeden aylar önce şeytani aktrisin temsiline gidecek olanları aforoz edeceğini söylemişti. Bütün bunlar onun şöhretine şöhret katıyor, büyük paralar kazandırıyor. Küçük kasabalarda bile sahneye çıktılar. Herkes onları izliyordu. Haydutlar bile. St Louis'te sahneye müşteri çekmek için mücevherlerini takıp takıştıran Sarah, bir hırsız çetesini üstlerine çekmişti. Sonuçta çetebaşı asılmıştı ve Sarah mücevherlerini sergileyerek zavallı bir adamı günaha sürüklediği için suçluluk duymuştu. Sarah en sonunda la Pirincesse Georges ile başlayıp 3 Mayıs 1981'de Kamelyalı Kadın ile sona eren bir dizi veda temsili için New York'a döndü. Her iki oyun da izleyicilerin sonsuz alkışları ile ve "yine gel Sarah, yine gel" çığlıkları ile karşılandı. Sarah ikincisi 1876-1887'de ve sonuncusu 1916-1918'de Birinci Dünya Savaşı olmak üzere birkaç turne için de Amerika'ya geri dönecekti.

O Amerika'da iken rakipleri ve basın hiç boş durmamıştı. Ülkesine ve vatanına ihanetle suçlamışlardı onu. Bunun aksini nasıl kanıtlayacaktı? Sonunda bir fırsat doğdu. 1871'de Prusya ordusunun işgal ettiği Fransız topraklarında çıktığı o mutlu günün galası yapılacaktı. Cumhurbaşkanı Jules Grevy, yanında Gambetta ve yüksek sosyetenin kilit konumundaki kişileriyle orada olacaktı. Sarah uçuşan beyaz bir elbise ile sahneye çıktı. Beline kırmızı mavi ve beyaz bir kuşak

sarmıştı. Orkestranın başlamasını bekledi. Ulusal marşın ilk notaları başlayınca herkes çok heyecanlanmış ve ayağa kalkmıştı. Sarah dingin bir yoğunlukla "Allons enfants de la patrie (haydi vatanın evlatları) diye başladı. Sesi yükseldi. Kadınlar ağlıyordu. Jules Grevy devamlı alkışlıyordu. Sarah bir kere daha kazanmıştı. Dönüşünü zafere çevirmişti.

Heykeltıraş ve Ressam Sarah

Sarah'ın biyografisini inceleyenler onun oyunculuğunun yanı sıra hiç de yabana atılmayacak heykel ve resimleri olduğunu görürler. Hatta bunların çoğu o zamanın ünlü müzelerinde sergilenmiş ve iyi fiyatlara da alıcı bulmuşlardır. Ressam ve Heykeltıraş aynı zamanda gravürücü Gustave Dore Sarah'ın âşığı idi. Paris'in yeni opera binasından sorumlu olan mimar arkadaşları Charles Garnier Monte Carlo'da bir kumarhaneye eklenecek bir tiyatro binasının çizimlerini yapıyordu. Sarah eğer Dore'yi binanın dış cephesi için bir heykel yapmaya ikna edebilirse Sarah'nın da bir heykelini koyacaktı aynı yere. Sarah uzun uğraşlar sonucu sanatçıyı razı etti. Sadece oyuncu olmak bile yetmiyordu ona. Ama Dore'ye olan aşkı da tartışmalı bir aşktı. Sarah Victor Hugo'ya da âşıktı. Malraux Sarah'ın o sırada yetmişinde bulunan yazardan bir çocuk istediğini yazar anılarında.

Sarah erkek rollerinde de çok başarılı idi. Bunlardan biri olan Hamlet rolü çevresindeki eleştirmenlerce hoş karşılanmamıştı. 1899'da ilk Hamlet'ini oynamak için pelerini ve kılıcıyla sahneye çıkmıştı. Oyun tam dört saat sürdü ve aylarca gösterimde kaldı. Sarah o kadar büyük bir hayranlık uyandırmıştı ki Şair Catulle Mendes, Bernhardt'ın peruğunun renginin yanlış olduğunu söyleyen bir gazeteci ile düello yaptı. Bir yandan da bazı eleştirmenler bu rolün kadın sanatçılara kötü örnek olacağını söyleyerek şiddetle yeriyorlardı Sarah'ı. O ise kendisini şöyle savunuyordu: "Çok etkin ve çok erkeksi olmakla suçlanıyorum. Öyle sanıyorum ki Hamlet üzgün bir Alman profesör gibi canlandırılmalıymış. Hamlet babasının hayaletini görüp cinayeti öğrendiğinde intikam almayı aklına koyar. O Othello gibi hemen harekete geçmez. Düşünür ve bu düşünceli durum büyük bir metanetin ve gücün belirtisidir... Mösyö devasa dehasıyla Shakespeare'in evrensel olduğunu ve Fransız, Alman ve Rusların ona hayranlık duyup onu anlama haklarını bulduğunu söylememe izin verin."

Hamlet Shakespeare oyunlarını İngiltere'de sergiledikten sonra 16 Aralık'ta Hamlet'i elli kez daha oynamak üzere kendi tiyatrosuna döndü. Sarah artık ününün doruğundaydı. Bu arada servete boğduğu her kapisini sevgiyle karşı-

ladığı oğlu Maurice'i de evlendirdi. Artık tonla para kazanıyor, dünyanın pek çok ülkesine temsiller vermek üzere gidiyor, hayranlarının tutkuya dönüşen sevgileri onu mutlu ediyordu. Şair Rostand onun için L'aiglon isimli oyunu yazdı. Kendisini eleştiren bir gazeteye Emile Zola ateşli bir yanıt vererek oyuncuyu bir kez daha kutsadı. Bernhardt tam iki yüz elli L'aiglon temsili verdikten sonra otuz kişilik bir kumpanya ile yenden Amerika'ya altı aylık bir turneye çıktı. Altmışlı yaşlarına yakın Sarah artık eski bir hayat kadınının kızı değil Victor Hugo, Dumas, Rachel ile çalışmış eski oyuncuların devraldığı bir oyunculuk tarzının son temsilcilerindendi. Sarah yorgundu ama sahneye çıktığında devleşiyordu hâlâ. Oyunlarının yazarı Sardou ile başarı merdivenlerini birlikte tırmanıyorlardı. "Madam Bernhardt eşsiz, saygın, göz kamaştırıcı... Hiç bundan daha güzel olmamıştı." Yaşına rağmen belki de dünyada ilk kez bu kadar büyük bir hayranlık toplayan ilk sanatçı idi Sarah. Sarah'nın bu yaşlarda dizinde bir rahatsızlık meydana geldi. Artık bastonla yürüyordu. 1905 yılında çıktığı Amerika turnesinde dizi ona çok ıstırap verdi.

Sarah oynadı ama oyun da dizi de çok kötüydü. Üç ay sonra Rio de Janeiro'da bir kaza da geçirdi. Dizi iki kat şişmişti. Hemen New York'a gitti. Birkaç temsil ertelendi ama sonra iyileşince sahneye çıktı yeniden. New York'ta Lyric Tiyatrosu'nda da oynadıktan sonra Sarah ülkesine döndü.

Çok para kazanmıştı. Düşmanlarını alt etmişti. La Havre'a vardığında basına "Yuvaya taze bir coşkuyla döndüm" diyecekti. O yaz bir iki oyun üzerinde çalıştı ve daha çok anılarını anlattığı kitabını tamamladı. Kitap günümüze değin pek çok kez basıldı. 1906'da Catulli Mendes'in görkemli yapıtı La Vierge'de Avila'da sahneye çıktı Sarah. Bakire bir azizeyi oynaması önceleri alayla karşılandı. Ama daha sonra herkes onun en ulvi kreasyonlarından birini oynadığına karar verdi. Oyun İspanyollar tarafından orta çağa yakışan bir tepki gördü. Avila Başkiskoposu cemaatine bir Yahudi'nin bir başka Yahudi için yazdığı bir oyunun küfrünü dualarıyla defetmeleri için kasabanın surlarının etrafında toplanmalarını buyurdu. Sarah Bernhardth o günlerin büyüğü gösterisi sinemaya da el attı. 1912'den başlayarak Comédie Française, Rejane ile Sardou'nun Madame Sans Gene'inde ve Oidipus'un esaslı bir kısaltmasında yer alarak klasiklerden yapılmış alıntılarda görünmeye başladı.

1912'nin sonbaharında Sarah yanına son sevgilisi kendinden yaşça hayli küçük Lou Tellegen'i alarak yeni bir veda turnesi için Amerika'ya gitti. Dizi kendisine korkunç acı veriyordu. Keith-Orpheum vodvil turnesinde sadece yarımşar saat sahnede kalabiliyordu. Son durağı New York'ta basın onun için şunları yazıyordu: "Konuşabilirdi sürece oynayabilir de. Oyunun bütününde değilse bile kendi repliklerinde ve trüklerinde çok daha gerçek dramatik bir anlam var. Dehası ise onu sonsuza kadar yüce kılacak."

Sarah Tellegen'e Amerika'da kalmasını tavsiye etmişti. O da onu dinledi. Ve Sessiz filmlerde bir matine tanrısı olarak büyük başarı elde ettiği Amerika'ya döndü. Orada tanınmış opera yıldızı Geraldine Ferrer ile evlendi. Lüks bir hayat sürdürdü ama ayrıldılar. On altı yıl sonra hasta ve uyuşturucu bağımlısı Tellegen kendisine bir makas saplayarak intihar etti...

Son Yıllar...

3 Ağustos 1914'te Almanya, Fransa'ya savaş ilan etti. Bu Avrupa için cenaze çanları, Sarah için de sonun başlangıcı demektir. Bacağı artık alçıdaydı. Bütün dostları Marsilya ve Nice'e göç etmişti. Sarah'ı Paris'ten ayrılmaya eski dostu Georges Clemenceau ikna etti. Bordeaux yakınlarında bir villa tuttu. Ama artık iyileşmeye olan umudunu yitirmiş gibiydi. "Sevgili Doktor Dieu bacağım çok acı veriyor ve doktor Denucé'den onu kesmesini rica ettim. Sağlam bir tahta bacakla şiir okuma dersleri verebilir ve eğitim turneleri bile yapabilirim. Ağrısız gelip gitme özgürlüğüm olur. Bu yüzden sana yalvarıyorum bacağımı kesmeleri için talimat ver." Bir başkasında olsa hayata küsme ve her şeyden kopma anlamına gelecek bu acı ve ameliyat Sarah için tiyatroya bağlılığını

devam ettirebilmesi için bir şarttı.

Andrenos'ta geçirdiği birkaç hafta boyunca Sarah hiçbir kendisine uymayan tahta bacaklar denedi. Sonunda sorunu kendi bildiğince çözdü. Bir tahtirevan sipariş etti. Amerikalı bir hayranı şöyle yazar: "Kolları güllerle dolu, kötürüm figürü kadife yığınları altına gizlenmiş, eller üstünde taşınıyor. O gözü pek bir özgüvenin kimlik bulmuş hali."

Sarah bu haliyle Ekim 1915'te, Eugene Morand'ın tiyatrolaştırılmaya uygun şiiri La Cathedrales'de gözüktü. Kımıldamaktan aciz durumda vatansever bir söylev çekti. Derken bir mucize gerçekleşti, Tiradinin sonunda dimdik ayağa kalktı ve haykırdı: "Ağla, ağla Almanya. Alman Kartalı Ren'e düştü." Seyirciler çıldırmış gibiydi. Paris ona tapıyordu artık.

Sarah bu temsilden sonra cepheye gitti. Tiyatro sanatçısı Betrix Dusane, Reines de Theatre'de o inanılmaz günleri şöyle yazar: "Üç bin yaralı genç adam Sarah'ı izlemek üzere geldi. Gerçi tanınmış isimler savaş yorgunu bu genç adamlar için pek bir şey ifade etmiyordu. Sarah birden sanki savaş meydanında hücumla kalkmış gibi titreşimli vurucu bir sesle okumaya başladı. Söylevleri fethedilmiş topraklara bayrak diken bu kahramanları uyandırdı. Son bir Aux Armes haykırışıyla bando La Marseillaise'e çalmaya başladı. Üç bin genç ayağa fırlamıştı. Temsillerimizi sürdürdük. Bir şatonun terasında, bir hastanenin bekleme odasında, kalaslarla desteklenmiş bir döküntü bir ahırda. Bizi etkileyen onun özgüveni ve irade gücüydü. Sakatlığını göz ardı etme biçimi güzeldi. İnsan ona acıymıyor, hayran kalıyordu. Tahtirevanda ya da tek bacağı üzerinde sekerken, yanıp tutuşan yüreğini bizim için savaşıp ölen o cesur erkeklerle vermeye hazır durumdaki bu dahi yaşlı kadını daima anımsayacağım."

Sarah 1916'da yeniden Amerika'ya gitti.

Amerika'nın para ve şöhrete meraklı genç kadını görüşünden tam otuz altı yıl geçmişti. O günlerin sosyetesinde reklama düşkün, Yahudi ve ahlaksız bu kadına kapılarını kapatmıştı. Şimdi ise salt bir eğlence değil, savaş perişanı Fransa'nın bir elçisi olarak gelmişti ve Amerika onu bir azize gibi bağrına basıyordu. Doğuştan hararetli bir dava insanı olan Sarah, Kızıl Haç toplantılarında, hayır gösterilerinde ve diğer halk toplantılarında konuşmalar yapıyordu. Artık bütün geceyi sürdüremiyordu. Sekiz aylık turnenin ardından ölümcül bir böbrek ameliyatı geçirdi. Birkaç gün sonra Maurice'ye iyi olduğunu belirten bir telgraf çekti. Onu bir daha göremeyeceğini sanmıştı. Ama şimdi iyiydi. "Maskemi, soytarı şapkamı, zillerimi kuşandım ve bir kez daha Amerika yollarına düştüm. Ne çok şehir var burada. Kimisi iyi kimisi feci. Örneğin buranın Illinois,

Jacksonville'nin on üç bin sakini var. İki yüzü akıl hastanesinde, yedi yüzü sağır ve dilsizler yurdunda ve üç yüzü de bir yetimhanede. Bu tiyatroya gelemeyen üç bin kişi eder. Ahmakça!" Sarah 1918'de ateşkesten hemen önce Fransa'ya döndü. Kafasında planlar vardı. Ama artık yaşlanmıştı.

1923 baharında bir Hollywood temsilcisi olan Mr. Abrams ona bir Sacha Guitry filmi olan La Voyante'de başrol teklif etti. 15 Marttan başlayarak Sarah'ın atölyesi kameralar, göz alıcı lam-balarla doldu. Hikâyenin konusunun bir parçası olan küçük maymun kucağındaydı. Bitkindi ama yönetmen kamera diye bağırınca yüzü aydınlandı. Gözleri parladı. Birden otuz yaş gençleşmişti. Herkesi şaşırtmıştı yine.

Sarah sahnesini oynadı ama öyle zorlu bir çabaydı ki çöküp kaldı. İki ay boyunca doktorlar gelip gittiler. Oğlu da yanındaydı. Sarah'nın durumu kötüleşirken dünya basınında bültenler çıkmaya başladı. Evinin önünde kalabalıklar belirdi. "Gazeteci mi onlar?" diye sordu Maurice'ye. "Bazıları" dedi oğlu. "O halde onları bekletip duracağım. Bütün yaşamım boyunca bana eziyet ettiler. Artık eziyet etme sırası bende."

Bunlar son sözleriydi. 26 Mart 1923'te Maurice'nin kollarında öldü. O akşam Paris'in oyuncuları iki dakikalık saygı duruşu istediler seyircilerinden. Yaşamında olduğu gibi ölümünde de etkileyici biçimde, beyazlar giydirilmiş, başı menekşelerden örülü bir taçla süslü, elinde gümüş bir haç, göğsünde Legion d'Honneur kurdelesiyile, herkesi şaşırtan alışkanlıklarından en ilginç olan ve çoğu gece içinde uyumayı tercih ettiği ünlü tabutunda yattı. Yaşlı, genç, zengin, yoksul binlerce kişi Sarah'ın Pere-Lachaise mezarlığına gidişini görmek için sokakları doldurmuştu. Böylesine kendiliğinden bir duygu seli, böylesine evrensel sevgi gösterisi o güne değin hiçbir kadına nasip olmamıştı. Kortej Sarah Bernhardt Tiyatrosu'nun önünde durduğunda pencerelerden, çatıdan rengârenk çiçek sağanağı boşaldı. Mezarın başında hiçbir söylev çekilmedi. Yalnız genç bir aktrisin haykırışı duyuldu. "Ölümsüz olanlar ölmez."

Paris sanatın bu eşsiz kraliçesini şanına yakışır bir biçimde görkemle uğurladı.

Birkaç yıl sonra Malesherbes Meydanına aktrisin heykeli dikildi. İkinci Dünya Savaşında Almanlar Paris'i işgal ettiğinde bağnaz bir Nazi çirkin bir tavırla heykelin burnun parçalamaya çalıştı. Ne boş bir çaba. Sanatla kendini yaratanları hiç kimsenin yok edemeyeceğini nasıl öğretmeli çirkin beyinlere... İster sakat ister değil, efsanevi Sarah, sanatı ve güzelliği arayanları bağrına basanların belleğinde yaşıyor. Bu da insanlığın ortak belleği değil de nedir?